

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
FILOZOFICKÁ FAKULTA
KATEDRA KLASICKÉ FILOLOGIE

Alcuin: Disputatio de rhetorica et de
virtutibus sapientissimi regis Karli et
Albini magistri

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Autor práce: Bc. Roman Kuča
Vedoucí práce: Doc. PhDr. Lubor Kysučan, Ph.D.

2014

PALACKÝ UNIVERSITY OLOMOUC
PHILOSOPHICAL FACULTY
DEPARTMENT OF CLASSICS PHILOLOGY

Alcuin: Disputatio de rhetorica et de
virtutibus sapientissimi regis Karli et
Albini Magistri

THESIS

Author: Bc. Roman Kuča
Supervisor: Doc. PhDr. Lubor Kysučan, Ph.D.

2014

ČESTNÉ PROHLÁŠENÍ

Já, níže podepsaný student, tímto čestně prohlašuji, že text mnou odevzdané závěrečné práce v písemné podobě i na CD nosiči je totožný s textem závěrečné práce.

V Olomouci dne

.....
podpis studenta

ABSTRAKT

Cílem této diplomové práce je český překlad Alcuinova díla *Disputatio de rhetorica et de virtutibus sapientissimi regis karli et albini magistri*. Toto dílo nebylo dosud přeloženo do českého jazyka. Nová podoba literárního překladu má za úkol přizpůsobit text potřebám současného čtenáře. Překlad je doplněn komentářem, vysvětlujícím závažné lingvistické, kulturní, historické a literární skutečnosti uváděné v textu.

Diplomová práce se skládá ze tří částí. Úvodní část vypovídá o dějinné epoše karolinské renesance. V této části autor představuje základní charakteristiku franské říše v období od 8. – 9. stol. Druhá část popisuje osobnost ústředního vzdělance Alcuina z Yorku, nejvzdělanějšího člověka na dvoře Karla Velikého. V třetí části je obsažen nový překlad Alcuinova spisu *Disputatio de rhetorica et de virtutibus sapientissime regis karli et albini magistri*.

Klíčová slova:

Alcuin z Yorku, Disputatio de rhetorica et de virtutibus sapientissime regis karli et albini magistri, karolinská renesance, klasická latina, křesťanská latina, vulgární latina, vývoj latinského jazyka

ABSTRACT

The goal of this thesis is to produce a Czech translation of Alcuin's work *Disputatio de rhetorica et de virtutibus sapientissimi regis karli et albini magistri*. This work has not yet been translated into Czech. This translation aims to adapt the text to the needs of modern reader. It is also accompanied by a commentary that explains important linguistic, cultural, historical and literary facts mentioned in the text.

The diploma thesis consists of three parts. The introduction focuses on the historical period of Carolingian Renaissance. The author presents a basic characterization of the Frankish Empire in the 8th and 9th centuries. The second part describes the personality of the pivotal scholar, Alcuin of York, the most educated man on the court of Charlemagne. The third part then contains the new translation of Alcuin's work *Disputatio de rhetorica et de virtutibus sapientissimi regis karli et albini magistri*.

Keywords:

Alcuin of York, Disputatio de rhetorica et de virtutibus sapientissimi regis karli et albini magistri, Carolingian Renaissance, classical Latin, Christian Latin, vulgar Latin, evolution of the Latin language.

Poděkování

Na tomto místě bych velice rád poděkoval svému vedoucímu práce, panu Doc. PhDr. Luborovi Kysučanovi, Ph.D., za neobyčejně obětavou pomoc při psaní této diplomové práce, za jeho cenné rady, věcné připomínky a především za jeho lidský přístup a vlídná slova.

Slova díky patří také mým rodičům, kteří nejenže umožnili moje studium, ale také mě po celou jeho dobu neúnavně podporovali.

Prohlašuji, že předložená práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracoval samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpal, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

V Olomouci dne

.....

(podpis)

OBSAH

ÚVOD.....	1
1 KAROLINSKÁ RENESANCE	3
1.1 Admonitio generalis.....	6
1.2 Epistola De litteris colendis	7
1.1 Jazykový vývoj latiny	8
1.1.1 Klasická latina (1. stol. př. Kr. – 1. stol. po Kr.).....	9
1.1.2 Křesťanská latina (2. – 6. stol. po Kr.).....	10
1.1.3 Vulgární latina	12
1.1.4 Merovejská latina a latina karolinské renesance (6. – 9. stol.)	14
2 ALCUIN Z YORKU	16
2.1 Životopisné údaje.....	16
2.2 Literární tvorba	19
2.2.1 Teologické a exegetické spisy	19
2.2.2 Hagiografie	20
2.2.3 Básnické dílo.....	20
2.2.4 Epistolární tvorba.....	20
2.2.5 Didaktické spisy.....	20
3 DISPUTATIO DE RHETORICA ET DE VIRTUTIBUS SAPIENTISSIMI REGIS KARLI ET ALBINI MAGISTRI.....	23
ZÁVĚR	61
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	62

ÚVOD

Ve své práci, která se nazývá *Alcuin: Disputatio de rhetorica et de virtutibus sapientissimi regis Karli et Albini magistri*, vytvořím zcela nový překlad tohoto díla.

Cílem této práce není pouze překlad díla *Disputatio de rhetorica et de virtutibus sapientissimi regis Karli et Albini magistri*, ale také odborná studie, která kriticky nahlíží na dobu karolinské renesance.

Práce si klade za cíl zhodnotit nejen školskou, ale především jazykovou kulturu v době 8. - 9. stol. v prostředí franské říše. Z tohoto důvodu je práce rozšířena také o téměř obligátní část pojednávající o vývoji latinského jazyka od 1. stol. př. Kr. - 9. stol. n. l. Tato část ve stručnosti přibližuje všechna důležitá stádia jazykové kultury, která následně ovlivnila podobu středověké latiny a umožnila vznik nových románských jazyků.

Vzhledem k historické a kulturní závažnosti osobnosti Alcuina z Yorku, je práce obohacená také skromným medailonem týkající se této ústřední osoby karolinské renesance. Medailon obsahuje Alcuinovy životopisné údaje společně s tabulkovým přehledem zásadních literárních děl autora.

Diplomová práce mohla vzniknout díky autorovu zájmu o lingvistickou problematiku karolinské renesance, potažmo období pozdní antiky a středověku. Nejvhodnějším zdrojem k pozorování této problematiky se ukázal Alcuinův spis *Disputatio de rhetorica et de virtutibus sapientissimi regis Karli et Albini magistri*, který přímo odkazuje k zásadním osobnostem antické, pozdně antické, středověké jazykovědy, např.: Cicero, Donatus, Julius Viktor, Quintilianus. Autor také přihlížel k úplné absenci překladu díla *Disputatio de rhetorica et de virtutibus sapientissimi regis Karli et Albini magistri*.

V úvodní části každé kapitoly se snažím vytvořit prvotní vstup do dané problematiky. Jsem přesvědčen, že žánrové rozpětí kapitol spolu úzce souvisí a z tohoto důvodu byla také zvolena tato koncepce práce.

Spis *Disputatio de rhetorica et de virtutibus sapientissimi regis Karli et Albini magistri* jsem přeložil s ohledem na jazyk současného čtenáře. S tímto souvisí i občasná a drobná stylizace textu, která však nikterak nezaměňuje skutečnosti z textu vyplývající, pouze zdobí stylistickou rovinu spisu.

Ve své práci jsem se řídil podle směrnic citační normy splňující vnitřní požadavky katedry. Usiloval jsem o to, citovat vždy především originální text. Českou verzi překladu vkládám do závorek a uvádím ji pokaždé pod cizojazyčný text. Vše je tak v souladu pro lepší přehlednost práce. Seznam autorů překladů je k dispozici v seznamu použité literatury. Latinský text jsem čerpal ze serveru THE LATIN LIBRARY (<http://thelatinlibrary.com/index.html>) a se serveru LITTERAE ANTE PORTAS (<http://litterae.phil.muni.cz>), který je spravován Masarykovou universitou v Brně. Tyto servery jsou velmi přínosné především v tom, že vskutku rychle a přehledně podávají seznam autorů a jejich děl, která je dále možno kopírovat bez dalšího časového a znakového omezení.

Při citaci sekundární literatury jsem vždy používal úplnou citační normu. Pro jména autorů jsem použil vždy klasickou latinskou formu a také přihlížel k Dějinám římské literatury.¹

¹ CONTE, G. B.: *Dějiny římské literatury*. Praha: Koniasch Latin Press, 2003.

1 KAROLINSKÁ RENESANCE

Otázka Karolinské renesance je velmi obsáhlá a ve svém nitru ukrývá mnoho otevřených témat vhodných k nekonečné diskuzi. Dnes je třeba vnímat Karolinskou renesanci jako kulturní, jazykovou a školskou reformu. Tato reforma, či renesance nebyla jediným pokusem o povznesení kultury národa. Byla však její první částí. Kulturní epocha této doby je časově ohraničená a probíhala v 8. - 9. století na dvoře Karla Velikého. Pro tuto dobu je typickým rysem abnormální zvýšení zájmu o studium latinsky píšících antických autorů. Z tohoto vyplývá, že pro kulturní zachování antických pramenů je tato doba velice klíčová. Mohlo by se zdát, že zvýšený zájem o antickou kulturu bude směřován k obnovení antických tradic a zvyků, záměr Karolinské renesance byl ovšem odlišný.²

Toto hnutí vzniklo především jako pragmaticko - politická snaha o obnovení jednotného jazyka, který by sloužil k solidní komunikaci uprostřed státní a církevní administrativy.³

Návrat k antice zde nehrál hlavní roli. V tomto případě šlo o účelné obnovení latinského jazyka, který byl v tu dobu ve velmi znepokojivém stavu. Četba antických autorů se rovněž nekonala především z toho důvodu, aby byly opět nalezeny kvality latinského jazyka a krása antického písemnictví. Klíčová byla znalost a sečtělost v těchto dílech, neboť jen tímto způsobem lze lépe porozumět biblickým a patristickým textům. Tímto bylo zdůvodněno studium antických autorů v jednom z oběžníků Karla Velikého – *Epistula de litteris colendis* z roku 800.

Psaná díla starověkých autorů tak sloužila pouze jako doplněk a jakýsi návod k pochopení křesťanského písemnictví. Skutečné authority této doby jsou především bible a křesťanství starověku.⁴

Karolinská renesance je tak především křesťansky orientovanou epochou a vzdělanost tehdejší doby si zachovává duchovní charakter i přesto, že se na vzdělanosti podílejí také laikové.⁵

² NECHUTOVÁ, J.: *Středověká latina*. Brno: Masarykova univerzita, 1995.

³ MCKITTERICK, R.: *Carolingian Culture: Emulation and Innovation*. Cambridge: Cambridge University Press, 1994.

⁴ NECHUTOVÁ, J.: *Středověká latina*. Brno: Masarykova univerzita, 1995.

⁵ NECHUTOVÁ, J.: *Středověká latina*. Brno: Masarykova univerzita, 1995.

Duchovní činnost provozovaná na dvoře Karla Velikého se však velice rychle rozšířila po celém území Franské říše. V druhém z oběžníků Karla Velikého *Admonitio generalis* z roku 789 bylo mimo jiné nařizováno, aby v každém biskupství a v každém opatství byla založena škola. V této škole by se měly vzdělávat děti svobodných i ty, které pocházejí z poddanského prostředí. Karlem bylo nařízeno, aby se tyto děti učily nejen číst, psát a počítat, ale hlavně, aby se naučily latinský jazyk, který jim následně otevře cestu k pochopení bible.⁶ Ve školách se četla jak poezie, tak také próza. Mezi čtené a klíčové autory patří především Hieronymus, Ambrosius, Augustinus, Řehoř Veliký, ale také Vergilius nebo Cicero. Kvůli zvýšené potřebě knih, dal Karel vybudovat také školy, které poskytovaly patřičné vzdělání opisovačům knih, neboť na dokonalý opis knihy byl kladen veliký důraz.⁷ Tato činnost byla vlastní mnichům v kláštorech a pocházela už z dob Cassiodora, zakladatele kláštera Vivarium, který byl vzorem pro mnoho nově založených klášterů. Cassiodorus je autorem díla *Institutiones divinarum et saecularium litterarum*, které popisuje schémata latinských rétorů uvedených do křesťanské literatury.⁸ K tomuto opisovačskému účelu pak bylo vytvořeno nové písmo - karolinská minuskula.⁹

Důraz byl kladen také na reformaci liturgie. V této době existovalo více druhů liturgie, kdy se do budoucna díky vlivu Karla Velikého zachovala pouze liturgie Římská. Karel se zasloužil o to, aby byla liturgie vedena všude stejným způsobem a zaručil tak její jednotnost. Zanikla tak galikánská, mosarabská, irská a ambrosiánská liturgie.¹⁰

Školská reforma spojená se vzděláváním kléru i obyčejných lidí však nebyla nejdůležitějším faktorem této epochy. Hlavním cílem Karla bylo povznést latinu na jeden jediný dokonalý dorozumívací jazyk, který by sloužil všem. Nyní se ukazuje, že do hry vstupují politické záměry, neboť Karlova říše je skutečně velmi rozlehlá a je třeba, aby se úředníci zpravující danou část byli schopni domluvit s úředníkem, který zpravuje část na druhé straně říše.¹¹ V případě, že by všichni úředníci psali a hovořili sjednoceným jazykem, poté by bylo možno centralizovat vládu a jednotlivá centra by tak měla méně

⁶ RICHE,P,VERGER, J.: *Učitelé a žáci ve středověku*. Praha: Vyšehrad, 2001.

⁷ RICHE,P,VERGER, J.: *Učitelé a žáci ve středověku*. Praha: Vyšehrad, 2001.

⁸ LE GOFF, J.: *Kultura středověké Evropy*. Praha: Vyšehrad, 2005.

⁹ NECHUTOVÁ, J.: *Středověká latina*. Brno: Masarykova univerzita, 1995.

¹⁰ HäGERMANN, D.: *Karel Veliký, Vládce západu*. Praha: Prostor, 2002.

¹¹ NECHUTOVÁ, J.: *Středověká latina*. Brno: Masarykova univerzita, 1995.

pravomocí a spadala by pod ústřední státní správu. Karel nejenže připravil úspěch pro reformu a pozvednutí kultury, ale sám se v ní také angažoval.¹²

Zásadní roli v této reformaci zastávali zahraniční učenci a učitelé, které Karel pozval na francký dvůr. Bez této pomoci by nebylo možné povznést jazyk a celkovou úroveň kultury, neboť Franská říše neměla podmínky vhodné k takto zásadní reformě.¹³ Z tohoto důvodu povolal Karel na svůj dvůr nejvýznamnější učitele a učence především z Itálie a z Britských ostrovů, protože právě ty měly nejlepší podmínky k zachování latinského jazyka a literární tradice. Karlovo pozvání přijal benediktinský mnich Paulus Diaconus (+ 797 - 799) z kláštera na hoře Monte Casino, který je autorem *Historia Langobardorum*, gramatik italského původu Petr z Pisy, který byl osobním učitelem latiny Karla Velikého, theolog a básník Paulinus z Aquileje (+ 802), který se stal později akvilejským patriarchou, gotský básník Theodulf Orleánský (asi 760 - 821), který se posléze stal Orleánským biskupem.¹⁴ Z mladší generace je třeba zmínit Einharda (770 - 840), ctitele Ciceronské klasické latiny¹⁵, který se později proslaví životopiseckým dílem Karla Velikého *Vita Caroli Magni*. Karlovým záměrem bylo spojit dvůr s kláštery a pěstovat tak výuku a vědecké bádání. Paulinus z Aquileje i Einhard byli činní na dvoře Karla Velikého, ale zároveň působili také v benediktinských klášterech, ve kterých byli dříve vychováni a kde se jim dostalo patřičného vzdělání. Karel měl v úmyslu vybudovat ve své říši pomyslnou síť klášterních škol, které by jeho říši zaručovaly patřičné vzdělání a vědeckou práci.¹⁶

Hrabanus Maurus, který byl mladším vrstevníkem Einhardovým, byl nejdříve mnichem a posléze také opatem kláštera ve Fuldě, kde svým pečlivým vedením učinil z kláštera další středisko vzdělanosti. Tímto se zasloužil o rozšíření karolinské reformace do další části Franské říše - na východ.

Největší a nejpodstatnější osobou Karlova dvora je však anglosaský mnich Alcuin (734 - 804).¹⁷

¹² NECHUTOVÁ, J.: *Středověká latina*. Brno: Masarykova univerzita, 1995.

¹³ HäGERMANN, D.: *Karel Veliký, Vládce západu*. Praha: Prostor, 2002.

¹⁴ NECHUTOVÁ, J.: *Středověká latina*. Brno: Masarykova univerzita, 1995.

¹⁵ CURTIUS, E. R.: *Evropská literatura a latinský středověk*. Praha: Triáda, 1998.

¹⁶ NECHUTOVÁ, J.: *Středověká latina*. Brno: Masarykova univerzita, 1995.

¹⁷ NECHUTOVÁ, J., HEJNIC, J.: *Úvod do studia středověké latiny*. Brno: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, 1974.

1.1 Admonitio generalis

Tzv. všeobecné napomenutí je svou podstatou normativní text apelativního charakteru, který nabízí velmi širokou řadu reforem. Největší část tohoto rozsáhlého cirkuláře se věnuje otázkám fungování církve. Tento oběžník mnohdy vychází ze sbírky církevního práva, označovaného jako Dionysio – Hadriana a doslovně z ní přejímá. O *Admonitio generalis* tak lze hovořit jako o jakémsi novém vydání starých právních norem. Církevním pořádkem se zabývá nejméně 59 jeho kapitol, které jsou obsaženy v první části spisu. Je zde vyslovena potřeba o nutném nastolení pořádku v církvi.¹⁸ Odsuzuje se nemravné chování, které se projevuje především návštěvou hospod a nevázaným sexuálním chováním. Zvláště se zde odkazuje na smilstvo homosexuálního charakteru. Text kritizuje také uzavírání nových sňatků v případě, že původní partner stále žije. Nabádá se také, aby nedocházelo ke styku s potulnými kleriky. Důležitým bodem k projednání je otázka kultu a církevního řádu, kde je diskutováno o náležitém věku, který je potřeba k tomu, aby bylo možno vstoupit do kláštera.¹⁹

Tato část nařízení je doplněna o dalších nejméně 20 kapitol, které požadují nápravu stávající situace v celé společnosti. Hlavní autoritou jsou zde citace ze Starého a Nového zákona. Vybízí se zde k míru a porozumění mezi všemi lidmi křesťanské obce, ale také mezi samotnými církevními hodnostáři. Nabádá se k tomu, aby i mezi malými a vznešenými panoval smír. Trvalý mír pak má zaručovat spravedlivý právní systém, jenž vychází z vědomostí starých mudrců, nikoliv z vůle mocných. K těmto výzvám patří také sjednocení správných měr a vah, které mají být stejné ve městě, tak v klášteře.²⁰

Kapitulář se zabývá také pohanskými zvyklostmi, jakými jsou například věštění ze stromů, či dotazování se kamenů nebo studní atd. Ve spise se hovoří o tom, jaké druhy činností jsou nevhodné pro jaký den a svátek.²¹

Společnost na konci 8. století měla pouze slabé základy křesťanství. Z tohoto důvodu jsou další části *Admonitio generalis* věnovány tomu, jakým způsobem vést a čím naplnit kázání, aby bylo řádné a důstojné. Z tohoto vyplývá, že byl veliký nedostatek vzdělaných kněží, chyběly školy a samozřejmě také knihovny a samotné knihy. S touto problematikou

¹⁸ HäGERMANN, D.: *Karel Veliký, Vládce západu*. Praha: Prostor, 2002.

¹⁹ HäGERMANN, D.: *Karel Veliký, Vládce západu*. Praha: Prostor, 2002.

²⁰ HäGERMANN, D.: *Karel Veliký, Vládce západu*. Praha: Prostor, 2002.

²¹ HäGERMANN, D.: *Karel Veliký, Vládce západu*. Praha: Prostor, 2002.

souvisely také tzv. vlastní kostely, které vlastnili bohatí velkostatkáři. Kněžská služba v takovémto kostele pak byla většinou přidělená jednomu ze služebníků.²²

Na základě těchto nedostatků bylo třeba budovat školy, ve kterých se děti naučí číst. V jednotlivých klášterních sídlech a školách se má vyučovat čtení, psaní, žalmům, církevnímu zpěvu, počítání a především pak znalosti latinské gramatiky.²³ Z těchto nevzdělaných lidí poté vzejdou zralí učenci a zkušení muži, kteří mohou opisovat evangelia či misály takovým způsobem, jaký je k takto zodpovědné práci třeba. Tito muži pak budou mít na starosti pořizování a opisování bezchybných knih.²⁴

„Ať kněží k sobě přivedou nejen děti z poddanského prostředí, ale také děti svobodných. Ať jsou zřízeny školy čtení pro děti. Ať jsou ve všech klášterech a biskupstvích vyučovány žalmy, noty, zpěv, computus, gramatika a opatřeny řádné náboženské knihy, neboť často se někteří chtějí modlit k bohu, ale kvůli nevhodným knihám se modlí špatně. A nedovolte, aby se vaši žáci zkazili čtením nebo psaním. A jestliže budou mít na práci opisování evangelií, žaltáře nebo misálu, nechť to jsou lidé již zralejší, kteří tak budou činit s nejvyšší pílí.“²⁵

Tomuto oběžníku se dostávalo mnoho pozornosti, těšil se veliké oblibě, o čemž svědčí fakt, že se dochoval v nejméně 22 opisech. Jeho rozšíření tak bylo nemalé.²⁶

1.2 Epistola De litteris colendis

K *Admonitio generalis* náleží také epistola nazvaná *De litteris colendis*. Úkolem tohoto listu mělo být předávání těchto nařízení od opatství k opatství. Adresátem *De litteris colendis* byl opat Baugulf z Fuldy. Jedním z několika poselství této listiny byla náprava latinského jazyka, neboť takto zubožená forma jazyka nemohla sloužit k psaní a čtení křesťanských textů. Z žádostí, které králi přicházely, bylo patrné, že ani v klášterech není jazyk požadované úrovně. Karel Veliký tak nabádá k tomu, aby se odstraňovaly písemné chyby, neboť z těchto poté vznikají chyby mravní a jejich dopad je v mnoha případech drtivější. Z tohoto důvodu se vyzývá k tomu, aby se ještě zintenzívnilo studium písma, aby

²² HäGERMANN, D.: *Karel Veliký, Vládce západu*. Praha: Prostor, 2002.

²³ NECHUTOVÁ, J.: *Středověká latina*. Brno: Masarykova univerzita, 1995.

²⁴ HäGERMANN, D.: *Karel Veliký, Vládce západu*. Praha: Prostor, 2002.

²⁵ Výťah z *Admonitio generalis*, kap. 72, in: *Monumenta Germaniae Historica, Leges, Capitularia regum Francorum*, I, Hannover, 1883, s. 60. In: RICHÉ, P., VERGER, J.: *Učitelé a žáci ve středověku*. Praha: 2011. Str.27.

²⁶ HäGERMANN, D.: *Karel Veliký, Vládce západu*. Praha: Prostor, 2002.

díky něho bylo možno proniknout do tajů svatých textů. Text, který není gramaticky a jazykově správný, nemůže odhalit svůj bohubilý záměr.²⁷

Přední francouzský medievista Pierre Riché ale hovoří o tom, že karolinská renesance byla pouhým výsledkem několika dřívějších reforem, které se postupně udály po roce 680 v Corbie, v Tours u Svatého Martina, v Sankt - Gallenu, ve Fuldě, v Bobbiu, v Yorku, v Pavii, v Římě. Poukazuje také na to, že program karolinské renesance není nikterak novátorský a je pouhou odvozeninou programu dřívějších církevních škol.²⁸ „Kultura karolinského dvora je kulturou barbarských králů, takového Theodericha nebo Sisebuta. Omezuje se často na dětinské hry, lákající barbary. Svým vyprávěním o hrdinských činech, hádankami, učenými hlavolamy se podobá našim rozhlasovým zábavným pořadům nebo zábavným koutkům v obrázkových časopisech“.²⁹

Skutečností je také to, že karolinská renesance měla opravdový dopad pouze na několik vzdělaných lidí, kteří se podíleli na duchovní činnosti nebo pracovali ve státní správě. Ostatní lidé prakticky neměli možnost pocítit následky této kulturní reformace.³⁰ Karolinská renesance představuje obnovu antických tradice, ale i rozchod s rozvrácenou římskou kulturou. Nová kultura má být vystavěna na základech kultury římské a germánské a především má spočívat na bedrech církve.³¹ „Karolinská renesance však odkázala Evropě nejen jednotný jazyk v podobě podle klasických vzorů opětovně konsolidované latiny, ale i jednotnou a znovu konstituovanou antickou tradici, čímž byly položeny základy kulturní jednoty středověké Evropy“.³²

1.1 Jazykový vývoj latiny

Má-li být skutečně zřejmé, jakým způsobem se jazyk vyvíjel a k jakým změnám v jazyce skutečně došlo v době odpovídající karolinské renesanci, je třeba začít hledat souvislosti již v době, kdy se latina těšila své největší slávě. Už v této době se v latinském jazyce začínají vyskytovat jevy, které se plně rozvinou až v období středověku. Veškeré

²⁷ HÄGERMANN, D.: *Karel Veliký, Vládce západu*. Praha: Prostor, 2002.

²⁸ LE GOFF, J.: *Kultura středověké Evropy*. Praha: Vyšehrad, 2005.

²⁹ LE GOFF, J.: *Kultura středověké Evropy*. Praha: Vyšehrad, 2005, str. 181.

³⁰ LE GOFF, J.: *Kultura středověké Evropy*. Praha: Vyšehrad, 2005.

³¹ CURTIUS, E. R.: *Evropská literatura a latinský středověk*. Praha: Triáda, 1998.

³² KYSUČAN, L.: *Antické tradice v barokní latinské literatuře českých zemí*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2011, str. 61.

tendence spojené s pozdějším jazykovým vývojem mají přímou souvislost se stále více se rozšiřující vulgární latinou a s úlohou rozšiřujícího se křesťanství. Vliv na vývoj jazyka má také společenská a politická situace. Všechny tyto aspekty se plně odrážejí v lexikální stránce jazyka, v morfologii, v syntaxi, v užitých stylech a samozřejmě tím ovlivňují podobu literárního díla.

1.1.1 Klasická latina (1. stol. př. Kr. – 1. stol. po Kr.)

Adjektivum klasický se odvozuje z latinského adjektiva *classicus*, které překládáme jako prvotřídní či znamenitý. Tímto adjektivem lze vystihnout pohled, jímž vnímali klasickou latinu nejen vlastní uživatelé jazyka, ale především pozdější generace evropské vzdělanosti. Latina ve své klasické podobě byla považována za absolutní vrchol jazykového vývoje. Byla rovněž považována za stylistickou i gramatickou normu latinského jazyka. Normu klasické latiny naplňují především řeči a filozofické spisy Marca Tullia Cicerona, historiografické dílo Gaia Iulia Caesara a Tita Livia. V poezii tuto normu vytvářely texty Publia Vergilia Marona, Quinta Horatia Flaccia a Publia Ovidia Nasona.³³

Pro klasickou latinu je charakteristická jazyková hutnost a sevřenost výrazu. Toto se projevuje především v častém užívání syntaktických vazeb akuzativu a nominativu s infinitivem, ablativu absolutního, participií, gerundia a gerundiva. Klasická latina má velmi propracovaný systém syntaxe a prostředků, kterými lze vyjádřit větná závislost.³⁴

V poezii klasické latiny pak ustupuje původní přízvukná prozodie. V největší míře se uplatňuje časoměrný verš pod řeckým vlivem. Vedle hojně rozšířených metrických útvarů, kterými jsou daktylský hexametr a elegické distichon však někteří autoři obohacují římskou poezii o další mnohem složitější metra a strofické útvary.³⁵ Pro klasickou latinu je příznačné také obrovské množství řeckých výpůjček, které plní úlohu odborných termínů nebo různých ozdob jazyka. Na druhé straně je však zřetelný také pokus o jazykový purismus. Projevem byl Ciceronův záměr o vytvoření původní latinské

³³KYSUČAN, L.: *Latina pro studenty doktorského studia*. [online] ©2013 [cit. 2014 – 04 – 07] Dostupné z: <http://dspff.upol.cz/events/event/cizi-jazyk-dsp-latina-tutorial/>

³⁴NECHUTOVÁ, J.: *Středověká latina*. Brno: Masarykova univerzita, 1995.

³⁵KYSUČAN, L.: *Latina pro studenty doktorského studia*. [online] ©2013 [cit. 2014 – 04 – 07] Dostupné z: <http://dspff.upol.cz/events/event/cizi-jazyk-dsp-latina-tutorial/>

filozofické terminologie.³⁶ Klasická latina vytvářela základ gramatické a školské normy latiny pro další období.

1.1.2 Křesťanská latina (2. – 6. stol. po Kr.)

Přestože se křesťanské náboženství zrodilo v tehdy již převážně helenizované Palestině a kanonické texty tohoto náboženství byly zapsány v řečtině, při šíření křesťanství na západ se toto náboženství obrátilo také k latinskému jazyku.³⁷ Poté, co křesťanství zcela proniklo do západní části latinsky mluvící říše, povýšilo z náboženství převážně nevzdělané spodiny, na náboženství gramotných lidí, neboť v latině začaly vznikat mnohé liturgické texty, ale také jiné projevy literatury, jako např. kázání, traktáty, hymny, listy atd.³⁸

První v celé své úplnosti zachovaný a zároveň nejvýznamnější překlad bible do latiny představuje tkz. *versio Vulgata*, který vytvořil na přelomu 4. a 5. stol. Hieronymus, jeden z předních křesťanských otců latinského Západu. V západní římské církvi se vulgáta stala kanonickým textem na téměř celých tisíc let.³⁹

V křesťanském prostředí se latina uplatňovala nejen jako jazyk teologické patristické literatury a filozofie, ale spolu s řečtinou a hebrejštinou byla také jazykem správy. A byla to právě církev společně s jejími organizačními strukturami, která bez větší pohromy odolávala zániku Západořímské říše a celkovému úpadku antické civilizace. Právě díky této situaci tvořila církev kontinuitu mezi do pozadí ustupující antickou kulturou a nastupujícím obdobím středověku, který později garantoval evropskou civilizační jednotu.⁴⁰

V době bouřlivého stěhování národů představovaly křesťanské kláštery nejen záruku ekonomické stability a centra sociální péče, ale především vytvářely útočiště pro

³⁶KYSUČAN, L.: *Latina pro studenty doktorského studia*. [online] ©2013 [cit. 2014 – 04 – 07] Dostupné z: <http://dspff.upol.cz/events/event/cizi-jazyk-dsp-latina-tutorial/>

³⁷KYSUČAN, L.: *Latina pro studenty doktorského studia*. [online] ©2013 [cit. 2014 – 04 – 07] Dostupné z: <http://dspff.upol.cz/events/event/cizi-jazyk-dsp-latina-tutorial/>

³⁸NECHUTOVÁ, J.: *Středověká latina*. Brno: Masarykova univerzita, 1995.

³⁹KYSUČAN, L.: *Latina pro studenty doktorského studia*. [online] ©2013 [cit. 2014 – 04 – 07] Dostupné z: <http://dspff.upol.cz/events/event/cizi-jazyk-dsp-latina-tutorial/>

⁴⁰KYSUČAN, L.: *Latina pro studenty doktorského studia*. [online] ©2013 [cit. 2014 – 04 – 07] Dostupné z: <http://dspff.upol.cz/events/event/cizi-jazyk-dsp-latina-tutorial/>

antickou vzdělanost.⁴¹ V těchto institucích se pilně opisovaly texty antických autorů a znalost latiny se tak udržovala na velmi slušné úrovni.

Z gramatického pohledu křesťanská latina plně odpovídá charakteru jazykového vývoje své doby. Křesťanská latina v sobě spojuje prvky klasické latiny s určitou tendencí k hovorovým prvkům latiny vulgární. K výlučnosti a charakteru křesťanské latiny však přispívá její slovní zásoba.

Takzvaná křesťanská latina vnesla do jazyka mnohé lexikální změny. S rozvíjející se křesťanskou naukou bylo třeba vytvořit nové výrazy a pojmenovat nové reálie, pro které neměla klasická latina pojmenování. Tyto tendence se projevovaly především přebíráním hebrejských výrazů jako např.: *satanas*, *sabbatum*, *abbas* nebo velmi často také řeckých výrazů např.: *angelus*, *diabolus*, *ecclesia*, *episcopus*, *papa* atd.⁴²

Dalším východiskem pro rozšíření lexika bylo také udělování nových významů již existujícím slovům. V největší míře šlo o slova abstraktní povahy, jako např.: *fides*, *relevatio*, *credo*, *poenitentia*, *trinitas* atd.⁴³

Latina však byla schopna pro nově se utvářející reálie vytvářet zcela nová slova. Toto se dělo díky manipulaci se základem slova, nebo prací s produktivními suffixy z již existujících slov. K příkladu lze uvést slova jako: *glorificare*, *beatificare*, *incarnatio*, *purgatorium*.⁴⁴

Křesťanská latina ovlivnila také syntax pozdější středověké latiny. K této situaci došlo na základě střetnutí křesťanské a vulgární latiny. Jazyk silně ovlivněný křesťanstvím chtěl co nejvíce napodobit řeckou dikci textu, čímž často docházelo k nahrazování hypotaxe parataxí. Dále se vytrácejí infinitivní vazby (především vazba nominativu s infinitivem) a dochází k uvolnění pravidel pro užívání konjunktivu, které se v klasické latině řídilo striktními pravidly.⁴⁵

Klíčovou úlohu pro literární podobu středověké latiny vytváří již dříve zmiňovaný Hieronýmův latinský překlad bible.⁴⁶

⁴¹KYSUČAN, L.: *Latina pro studenty doktorského studia*. [online] ©2013 [cit. 2014 – 04 – 07] Dostupné z: <http://dspff.upol.cz/events/event/cizi-jazyk-dsp-latina-tutorial/>

⁴²NECHUTOVÁ, J.: *Středověká latina*. Brno: Masarykova univerzita, 1995.

⁴³NECHUTOVÁ, J.: *Středověká latina*. Brno: Masarykova univerzita, 1995.

⁴⁴NECHUTOVÁ, J.: *Středověká latina*. Brno: Masarykova univerzita, 1995.

⁴⁵NECHUTOVÁ, J.: *Středověká latina*. Brno: Masarykova univerzita, 1995.

⁴⁶KYSUČAN, L.: *Latina pro studenty doktorského studia*. [online] ©2013 [cit. 2014 – 04 – 07] Dostupné z: <http://dspff.upol.cz/events/event/cizi-jazyk-dsp-latina-tutorial/>

1.1.3 Vulgární latina

Na podobu různého stupně jazykového vývoje se nemalou měrou zasloužila také vulgární latina (termín odvozen od lat. substantiva *vulgus* = lid). Tato konkrétní podoba jazyka je však dodnes velice sporná, neboť se z její produkce zachovalo velice málo a nelze přesně odhadnout, co vše spadá do jejího dědictví. Vulgární latinu nelze přesně datovat, nelze ji ani chápat jako lineární proces, neboť se vyskytuje na různých místech a v různých časech.⁴⁷ Tento typ latiny se diferencuje podle místa, času, nebo sociálního typu uživatelské skupiny. Hovoříme tedy o lidové formě latiny např.: *sermo provincialis*, *sermo urbanus*, *sermo rusticus*, *sermo militaris*, *sermo plebeius* atd.⁴⁸ „V době, kdy dochází k rozpadu latiny a otevírá se cesta ke vzniku středověké latiny a románských jazyků, splývá většinou spisovná a vulgární latina natolik, že je možno mluvit o pozdní latině.“⁴⁹

Existence vulgární latiny je však prokazatelná a její stopy lze sledovat, neboť existují některá literární díla vykazující znaky charakteristické pro tuto podobu jazyka. Vulgární latina se začíná projevovat v jazyce Plautových komedií, kolem roku 200 př. n. l.

V klasické době ji lze pozorovat v Ciceronově epistolární tvorbě a v díle *Sermones* Quinta Horatia Flacca. V císařské době se vulgární latina vyskytuje v Petroniově díle *Satiricon* a také v díle Apuleiově *Asinus aureus*. Asi z 5. století pochází další literární památka, která zachycuje svědectví vulgární latiny. Nacházíme ji v cestopisu jeptišky jménem Aetheria, či Egeria, jejíž dílo je nadešpsáno jako *Silviae sive Aetheriae Peregrinatio ad loca sancta*.⁵⁰ „Vulgární latina se prosadila zejména v západních a jižních římských provinciích prostřednictvím římských legionářů, správních úředníků a obchodníků, kde se stala základem pozdějších románských jazyků.“⁵¹ Nejspolehlivějšími zdroji, dokazujícími podobu vulgární latiny jsou nápisné památky, neboť autoři těchto nápisů většinou patřili k méně, či vůbec vzdělaným vrstvám obyvatelstva a často ani nebyli literárně zasaženi. Mezi nejprůkaznější prameny patří pompejské nápisy, zejména pak nápisy erotické, volební i hanební.⁵²

⁴⁷ NECHUTOVÁ, J.: *Středověká latina*. Brno: Masarykova univerzita, 1995.

⁴⁸ NECHUTOVÁ, J.: *Středověká latina*. Brno: Masarykova univerzita, 1995.

⁴⁹ NECHUTOVÁ, J.: *Středověká latina*. Brno: Masarykova univerzita, 1995, str. 56.

⁵⁰ NECHUTOVÁ, J.: *Středověká latina*. Brno: Masarykova univerzita, 1995.

⁵¹ KYSUČAN, L.: *Latina pro studenty doktorského studia*. [online] ©2013 [cit. 2014 – 04 – 07] Dostupné z: <http://dspff.upol.cz/events/event/cizi-jazyk-dsp-latina-tutorial/>

⁵² KYSUČAN, L.: *Latina pro studenty doktorského studia*. [online] ©2013 [cit. 2014 – 04 – 07] Dostupné z: <http://dspff.upol.cz/events/event/cizi-jazyk-dsp-latina-tutorial/>

Mezi další hodnotné prameny patří také pozdně antické příručky pro pisatele, které ukazují na místa, ve kterých se nejčastěji chybuje. Tyto pomůcky se nazývají „antibarbari“. Nejznámějším dílem tohoto charakteru je tzv. *Appendix Probi*. Appendix obsahuje traktáty pojednávající o gramatice. Opravují se zde chyby ve vokalizmu, či konsonantismu. Dozvídáme se o tom, že řecká slova měla v latině mnohdy různý pravopis. Appendix popisuje také morfologii, hovoří se o záměnách deklinací a přechylování. Objevují se také mnohé poznámky k lexiku.⁵³

Vlivem vulgární latiny byla rovněž ovlivněna slovní zásoba jazyka, kdy jsou slova hojně užívaná v klasické latině nahrazována jinými. Např.: kůň, v klas. latina "*equus*" a vulg. latina "*caballus*" stejně tak slovo město, v klas. latině "*urbs*" a v vulg. latině "*civitas*". Slovní zásoba se vyznačovala velkou mírou rozmanitosti. Nacházíme zde výpůjčky z řečtiny a později i z germánských jazyků. Nápadným rysem je vysoká míra expresivnosti.⁵⁴

Pro vulgární latinu bylo rovněž příznačné vyhýbání se méně výrazným a jednoslabičným slovům, která byla nahrazována slovy delšími. Vytváří se odvozená slova, především deminutiva jako např.: duše "*anima*" a nově vytvořený tvar "*animula*" duše, dušička.⁵⁵ Namísto jednoslabičných tvarů slovesa "*eo*, *íre*" se používá raději tvarů slovesa "*vadeo*, *vadere*". Další výrazným znakem je rovněž oblíbené používání sloves vyjadřujících iterativnost, namísto sloves základních, např.: místo "*cano*, *canere*" se používalo "*canto*, *cantare*". Oblíbená byla také záliba v kumulaci předpon: *adpertinere*, či *surrelevare*.⁵⁶

Vulgární latina tak přímo zodpovídala za vznik středověké latiny jako zcela nového jazyka a podílela se také na vývoji a vzniku národních románských jazyků. V těch částech Evropy, které již byly romanizované tak nastává nepříznivá doba, neboť situace jazyka je velmi složitá. Veškeré tradice spojené s klasicky pojatou latinou, začínají být zcela pohlceny vulgární latinou nebo jsou soustavně narušovány jazykovými vlivy, které pocházejí z germánských, či galských jazykových substrátů.⁵⁷

⁵³ NECHUTOVÁ, J.: *Středověká latina*. Brno: Masarykova univerzita, 1995.

⁵⁴ NECHUTOVÁ, J.: *Středověká latina*. Brno: Masarykova univerzita, 1995.

⁵⁵ NECHUTOVÁ, J.: *Středověká latina*. Brno: Masarykova univerzita, 1995.

⁵⁶ NECHUTOVÁ, J.: *Středověká latina*. Brno: Masarykova univerzita, 1995.

⁵⁷ NECHUTOVÁ, J.: *Středověká latina*. Brno: Masarykova univerzita, 1995.

1.1.4 Merovejská latina a latina karolinské renesance (6. – 9. stol.)

Tato jazykově nezvladatelná situace nakonec vrcholí v 7. století za vlády merovejské dynastie. Hovoříme tedy o merovejské latině. Tato doba je typická tím, že psané texty odrážejí hovorový jazyk a naopak.⁵⁸ Nachází se zde také autoři píšící regulérní latinou klasického stylu, avšak objevují se také doklady, kdy je velmi těžké posoudit, zda jde o jakousi variantu latinského jazyka, či o nově vzniklý románský jazyk.

Merovejská latina je tak typická tím, že docházelo k stále propastnějšímu rozdílu mezi jazykem spisovným a jazykem hovorovým, kdy z odštěpených dialektů mluveného jazyka latiny ve spojení s domorodými jazyky můžeme pozorovat vznik jednotlivých národních jazyků. Na druhou stranu zde byly i snahy o udržení spisovného jazyka.

Zcela nezkreslený pohled na merovejskou latinu si můžeme vytvořit na základě Kroniky tzv. Fredegara, která vypovídá o vládě merovejských panovníků. Toto dílo však bylo sepsáno několika autory v letech 613 - 658. Lze zde pozorovat doklady o rozpadu syntaxe, morfologie a silné tendence k vytvoření hovorového jazyka tzv. „románštiny“ (*lingua romana*), kterou se s největší pravděpodobností hovořilo na celém území bývalého Římského impéria.⁵⁹

Merovejská latina se postupem času stává umělým výtvořem a kolem roku 700 je systém takového jazyka velmi chaotický. V této chvíli již lze spatřovat potřebu jazykové reformy. Tato jazyková rozkolísanost vedla k četným problémům a zabráňovala plynulému chodu státní i církevní správy rozlehlé Franské říše. V této situaci bylo třeba přistoupit k obnovení dokonale fungujícího jazyka. Tento krok znamenal návrat ke studiu gramatiky a ke čtení antických autorů. První tendence obnovy jazyka lze sledovat již v úřední korespondenci Pippina Krátkého, který tak připravil půdu pro svého syna Karla Velikého.⁶⁰

Karlovi a jeho učeným hostům se podařilo opět konstituovat literární latinu, avšak nikoliv jako živý jazyk, nýbrž jako jazyk vzdělanců a literatury. V ústech středověkých kleriků se může latina stále rozvíjet. Na druhé straně se však vyskytují tendence

⁵⁸ NECHUTOVÁ, J.: *Středověká latina*. Brno: Masarykova univerzita, 1995.

⁵⁹ NECHUTOVÁ, J.: *Středověká latina*. Brno: Masarykova univerzita, 1995.

⁶⁰ NECHUTOVÁ, J.: *Středověká latina*. Brno: Masarykova univerzita, 1995.

konzervace jazyka, které nutně vedou k jeho usmrcení, neboť je nepřípustné, aby byl takto čistý jazyk ovlivňován hovorovým jazykem lidu.⁶¹

Z tohoto důvodu přestává existovat tzv. „*sermo vulgaris*“. Na několika místech říše se tak pomalu rozvíjí nově vzniklé románské jazyky.⁶²

⁶¹ NECHUTOVÁ, J, HEJNIC, J.: *Úvod do studia středověké latiny*. Brno: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, 1974.

⁶² NECHUTOVÁ, J, HEJNIC, J.: *Úvod do studia středověké latiny*. Brno: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, 1974.

2 ALCUIN Z YORKU

Byl hlavní a ústřední osobností karolinské renesance. Později působil jako vedoucí osobnost dvorské školy v Cáchách. Považuje se za tvůrce a inovátora třístupňového vzdělávacího systému. Od roku 796 plnil roli opata v klášteře v Tours.⁶³

2.1 Životopisné údaje

Alcuin (Alcuinus, Alcuin, Alchuine, Albuin) se narodil roku 740 v Northumbrijském království. Otec byl statkář, oplývající majetkem střední třídy. Už od útlého dětství se vzdělával v katedrálním společenství v Yorku. York byl svého času sídelním městem krále a také metropolitního kostela. Arcibiskupem tamního zřízení byl Egbert, který byl učedníkem Bedy Venerabilis a udržoval s ním nepřetržitý dopisní kontakt. Později se dozvídáme také o korespondenci s Bonifácem.⁶⁴ Egbert byl bratrem Eadberhta, krále Northumbrie. Obě tyto osoby se zásadním způsobem podílely na Alcuinově vzdělání.

V Yorku se tak Alcuinovi dostalo patřičného vzdělání. Egbert Alcuinovi přednášel znění Nového Zákona a Eadberht jej vzdělával v otázkách vědy a literatury. Díky vlivu krále, se těšila knihovna v Yorku početným množstvím rozmanitých knih. Díky této bohatě zásobené knihovně, se Alcuinovi dostalo skvělého vzdělání v literatuře, neboť mohl propojit teoreticky nabyté znalosti s aktivním čtením literárních autorit.⁶⁵

Na utváření hodnot mladého Alcuina mají vliv také cesty do zahraničí, které vykonával se svými učiteli. Největší hodnotou je pro něj město Řím, které vnímá jako metropoli civilizovaného světa. Po návratu z Říma se vrací zpět do Yorku, kde se nadále pohybuje ve společnosti krále Eadbertha a dále se vzdělává. Alcuin se postupem času stává nejvzdělanější osobou Yorku, kde je mu udělena čest v podobě možnosti vyučovat a čestný titul „magister“. Dostává se tak do funkce učitele a hlavního knihovníka města. Do Yorku se tak sjíždějí mnozí, kteří se dožadují vzdělání právě od tohoto muže. Po králově smrti 8. 11. 780 cestuje Alcuin do Říma, přesně ve stejnou dobu jako Karel Veliký.⁶⁶ Jejich cesty se míjí, avšak o rok později, v roce 781 se Karel Veliký setkává s Alcuinem v Parmě, kam

⁶³ KUTAKOVA, E., VIDMANOVA, A.: *Slovník latinských spisovatelů*. Praha: Leda, 2004.

⁶⁴ HäGERMANN, D.: *Karel Veliký, Vládce západu*. Praha: Prostor, 2002.

⁶⁵ LORENZ, F., SLEE, J., M.: *The life of Alcuin*. London: T. Hurst, St. Paul's Church-yard, 1837.

⁶⁶ LORENZ, F., SLEE, J., M.: *The life of Alcuin*. London: T. Hurst, St. Paul's Church-yard, 1837.

Alcuin cestoval zastupovat zájmy svého kostela.⁶⁷ Takovým způsobem zapůsobila Alcuinova vzdělanost na krále Franské říše, že se jej rozhodl pozvat na svůj dvůr. Alcuin pozvání přijímá a v roce 782 přichází na Karlův dvůr, aby tam vykonával funkci králova poradce a vyučoval královskou rodinu.⁶⁸ Karel Veliký cítil potřebu osobního vzdělání a to především poté, co nastoupil na trůn.

Za nejpodstatnější Alcuin považuje vzdělání v etice a fyzice, neboť pouze skrze tyto vědy lze lépe uchopit teologii. Pro důsledné vzdělání je toto pořadí podle Alcuina zásadní. K tomuto účelu Alcuin vyvinul třístupňový vzdělávací systém *trivium*, který dále rozšířil na tzv. *trivium* a *quadrivium*. *Trivium* bylo považováno za důležitější, neboť disciplíny obsažené v tomto bloku byly závazně spojeny s řečí a písmem, tedy gramatika, rétorika, dialektika. Disciplíny *quadrivia* jsou aritmetika, geometrie, astronomie a hudba. Tento školský model se zachoval po celou dobu středověku pod názvem „*septem artes liberales*“.

V Alcuinově podání však *trivium* nesloužilo jako prostředek k vzdělání v disciplínách hodících se pro každodenní použití, nýbrž pro podporu jediné právě víry – křesťanství.⁶⁹

Karel na Alcuinovo doporučení zakládá palácovou školu a akademii v Cáchách, což je jen jeden z dalších kroků rozsáhlé školské reformace. Palácová škola pak platila za velice úzký okruh Karlových přátel, kteří se však oslovovali pseudonymy literárních osobností nebo postav Starého zákona. Sám král byl často nazýván Davidem, či Šalamounem. Alcuin sám si říkal Flaccus Alcuin nebo Horatius.⁷⁰ Nemáme mnoho informací, které by podložily skutečnou funkčnost tzv. palácové školy. O její existenci však pochybovat nelze, neboť v tomto zařízení docházelo k vzdělávání samotného krále, králových dětí a vnuků. Tato škola však zprostředkovávala duchovní výzbroj také mladým dvořanům. O skutečných vlastnostech palácové školy vypovídá pouze několik básní Alcuina, či Theodulfa z Orleánsu. V této škole se rovněž vyučovalo čtení, církevní zpěv (po římském způsobu), správné psaní liturgických textů, komputus sloužící k správnému vypočítání kalendáře, určitý druh lékařství a samozřejmě také svobodná umění. Touto školou prošel také významný učenec následující generace Hrabanus Maurus.⁷¹

⁶⁷ HäGERMANN, D.: *Karel Veliký, Vládce západu*. Praha: Prostor, 2002.

⁶⁸ KUTAKOVA, E., VIDMANOVA, A.: *Slovník latinských spisovatelů*. Praha: Leda, 2004.

⁶⁹ LORENZ, F., SLEE, J., M.: *The life of Alcuin*. London: T. Hurst, St. Paul's Church-yard, 1837.

⁷⁰ LORENZ, F., SLEE, J., M.: *The life of Alcuin*. London: T. Hurst, St. Paul's Church-yard, 1837.

⁷¹ HäGERMANN, D.: *Karel Veliký, Vládce západu*. Praha: Prostor, 2002.

O horlivém vzdělávání Karla Velikého vypovídá Einhardovo životopisné dílo „*Vita Caroli Magni*“⁷². *Erat eloquentia copiosus et exuberans poteratque quicquid vellet apertissime exprimere. Nec patrio tantum sermone contentus, etiam peregrinis linguis ediscendis operam impendit. In quibus Latinam ita didicit, ut aequae illa ac patria lingua orare sit solitus, Grecam vero melius intellegere quam pronuntiare poterat. Adeo quidem facundus erat, ut etiam dicaculus appareret.*

Artes liberales studiosissime coluit, earumque doctores plurimum veneratus magnis adficiebat honoribus. In discenda grammatica Petrum Pisanum diaconem senem audivit, in ceteris disciplinis Albinum cognomento Alcoinum, item diaconem, de Britannia Saxonici generis hominem, virum undecumque doctissimum, praeceptorem habuit, apud quem et rethoricae et dialecticae, praecipue tamen astronomiae ediscendae plurimum et temporis et laboris impertivit. Discebat artem computandi et intentione sagaci siderum cursum curiosissime rimabatur.

*Temptabat et scribere tabulasque et codicillos ad hoc in lecto sub cervicalibus circumferre solebat, ut, cum vacuum tempus esset, manum litteris effigiendis adsuesceret, sed parum successit labor praeposterus ac sero inchoatus.*⁷³

Kromě těchto školských reformací byl Alcuin zodpovědný také za reformy církevní. Obzvlášť obtížným úkolem byla textová revize Bible. Biblický text byl plný chyb, které ještě více zhoršovaly nesprávnou výslovnost.⁷⁴ Karel byl znechucený z četných chyb a nesprávně složených slovních tvarů, které se ve starých sbírkách vyskytovaly nemálo. Alcuin byl tedy vyzván nejen k odstranění těchto chyb, ale měl jazyk ošetřit také správnou gramatikou a interpunkcí.⁷⁵ Alcuin tedy v letech 797 – 803 pracoval na úplně a bezchybně sepsané bibli, která vycházela z Jeronýmovy Vulgáty. Správnost bible však lze posoudit pouze na základě přesvědčení jejího autora, tedy Alcuina. Alcuinova verze však

⁷² Einhardus, *Vita Caroli Magni*, XXV.

⁷³ „Mluvil rychle a pohotově. Uměl jasně vyjádřit, cokoliv chtěl. A nespokojil se pouze se znalostí rodného jazyka. Věnoval se studiu cizích jazyků, z nichž latinu ovládal natolik, že latinsky hovořil jako svým rodným jazykem. Řečtině více rozuměl, než byl schopen jí mluvit. Byl výřečný, až mnohomluvný. Velice pečlivě se věnoval sedmeru svobodných umění, pečoval o učitele a prokazoval jim četná dobrodíní. Gramatice se učil u jáhna Petra z Pisy, v té době již starce. Ostatním oborům se učil u jáhna Albina, řečeného Alcuin, původem ze saské Britanie. Byl to muž ze všech nejučenější, u něhož se horlivě věnoval řečnictví a dialektice, především však astronomii. Také se učil počítat a zkoumal běh hvězd. Zkoušel i psát. K tomuto účelu míval v posteli pod poduškami tabulky a knížky, aby se učil psát velká písmena, když by měl volnou chvíli. Ale málo se dařila námaha příliš pozdě započatá.“ (DANIŠ, P.: *Život a doba Karla Velikého*. Praha: Set Out, 1999. Str. 60. Z latiny přeložil Petr Daniš.)

⁷⁴ CURTIUS, E. R.: *Evropská literatura a latinský středověk*. Praha: Triáda, 1998.

⁷⁵ HÄGERMANN, D.: *Karel Veliký, Vládce západu*. Praha: Prostor, 2002.

byla nejspíše ovlivněna nejstarší dochovanou předlohou z kláštera Montamiata, který se nacházel v jižním Toskánsku. Dnes je doloženo nejméně 45 opisů této bible.

Alcuinovi se rovněž přičítá obnova písma a nově vzniklé úhledné písmo s názvem karolinská minuskula.⁷⁶

Alcuin patrně probudil v Karlovi myšlenku o obnově říše římské. Svými radami ve školství a teologii se stále podílel na formování obsahu nové římské říše. Tato říše nová pak měla splňovat pouhé dva požadavky – má být obcí křesťanskou a musí být místem, kde proběhne náprava člověka.⁷⁷

Za své věrné služby je Alcuin roku 796 jmenován Karlem opatem kláštera Sv. Martina v Toursu. Zde rovněž vedl školu, kdy vzorem této instituci byla biskupská škola v Yorku. Do Británie se již Alcuin nevrátil a roku 804 v klášteře Sv. Martina v Toursu umírá. Alcuinovo místo dvorního poradce nyní zaujímá Theodulf z Orléansu.⁷⁸

2.2 Literární tvorba

Alcuin si velice vážil knih a snažil se jimi naplnit každou knihovnu. I přesto, že nebyl zcela originálním, neboť na originalitu se v době karolinské renesance příliš nehledělo, byl autorem velice činným. Zachovalo se více, než 200 Alcuinových spisů.⁷⁹ Alcuinovo dílo nelze uchopit celistvě, neboť je autorem mnoha nápisů, které byly napsány na předměty různého charakteru a povahy. Alcuinovými nápisy byly vyzdobeny místnosti staveb a také kostely a jiné sakrální stavby. Autorsky se podílel také na vytváření různých hádanek, žertovných příkladů, či matematických úloh.

Přesto lze Alcuinovo dílo rozdělit do několika tříd, podle oblasti zájmu a konkrétního zaměření. Na tomto místě uvedu pouze několik nejpodstatnějších děl každého zaměření.

2.2.1 Teologické a exegetické spisy

Mezi teologické a exegetické spisy Alcuina z Yorku řadíme: *De fide sanctae et individuae Trinitatis*, *De trinitate*, *Liber contra haeresim Felicis*, *Libri IV adversus*

⁷⁶ HÄGERMANN, D.: *Karel Veliký, Vládce západu*. Praha: Prostor, 2002.

⁷⁷ DANIŠ, P.: *Život a doba Karla Velikého*. Praha: Set Out, 1999.

⁷⁸ NECHUTOVA, J.: *Středověká latina*. Brno: Masarykova univerzita, 1995.

⁷⁹ HÄGERMANN, D.: *Karel Veliký, Vládce západu*. Praha: Prostor, 2002

Elipandum, Libri VII adversus Felicem, Quaestiones et responsiones in Genesim, Opus Caroli regis contra synodum (Libri Carolini), Expositio super Iohannem a Expositio in epistolam Pauli apostoli ad Hebreos

2.2.2 Hagiografie

K hagiografickým spisům patří *Vita Martini Turonensis, Vita Willibrordi archiepiscopi Traiectensis, Vita Richarii confessoris Centulensis* a *Vita S. Vedastis episcopi Atrebatensis*

2.2.3 Básnické dílo

Alcuinovy básně nebyly dosud sebrány a netvoří tak ucelenou sbírku. Ve většině případu jsou básně psány hexametrem, či v elegickém distichon. Mnohé básně ukazují na nemalou autorovu básnickou zručnost.⁸⁰

Známe tyto Alcuinovy básně: *Conflictus veris et hiemis, Versus de cuculo, De lusciniā, Versus de patribus, regibus et sanctis Eboracensis ecclesia, De clade Lindisfarnensis monasterii, Carmina, Carmina minora*

2.2.4 Epistolární tvorba

Předpokládá se, že Alcuin udržoval dopisní kontakt s mnoha významnými lidmi karolinské renesance. Zachovalo se však pouze okolo tří set Alcuinových dopisů, které jsou však důležitými historickými prameny.⁸¹

Dnes jsou tyto dopisy sebrány do sbírky *Epistolae*.

2.2.5 Didaktické spisy

Mezi Alcuinovy didaktické spisy patří: *Dialogus Saxonis et Franconis, Ars grammatica, Disputatio de vera philosophia, De orthographia, De dialectica, Disputatio regalis et nobilissimi iuvenis Pippini cum Albino scholastico, Disputatio de rhetorica et de virtutibus sapientissimi regis Karli et Albini magistri, De cursu et saltu lunae ac bissexto, De animae ratione (ad Eulaliā virginem), De virtutibus et vitiis*

⁸⁰ LORENZ, F., SLEE, J., M.: *The life of Alcuin*. London: T. Hurst, St. Paul's Church-yard, 1837.

⁸¹ LORENZ, F., SLEE, J., M.: *The life of Alcuin*. London: T. Hurst, St. Paul's Church-yard, 1837.

2.2.5.1 *Disputatio de rhetorica et de virtutibus sapientissimi regis Karli et Albini magistri*

Alcuinovo *Disputatio de rhetorica et de virtutibus sapientissimi regis Karli et Albini magistri* je učebnice rétoriky, napsaná ve formě dialogu mezi učitelem a žákem. V roli dotazujícího se žáka vystupuje sám Karel Veliký a v úloze jeho učitele poté Alcuin z Yorku. Obsahově spis vychází z dřívějších autoritativních textů týkajících se rétoriky. Především pak z Ciceronova *De inventione*, částečně z rétoriky *Ad Herennium* a přidržuje se také rétoriky Julia Viktora *De Rhetorica*. Některé z rozsáhlých výkladů rétorické problematiky pak Alcuin sám zestručňuje a používá k didaktickým účelům pouze kratší verze textu.⁸²

Samotný spis se skládá z deseti pomyslných kapitol, přičemž se každá kapitola věnuje konkrétnímu tématu. První kapitola obsahuje krátký úvod k uvedení do textu, kdy autor literárně představuje obě postavy vystupující v dialogu.

Druhá kapitola již vypovídá o samotném zrození rétoriky. Popisuje se zde její původ a vymezuje se předmět jejího zájmu a působení.

Následující dvě kapitoly (III. a IV.) vymezují takzvaná „loci communes“. Tato problematika je probírána s úzce profilovaným zaměřením na otázky práva. Tzv. „*statutus iuridicalis*“ je zde popisován a demonstrován na základě konkrétních příkladů, které jsou mnohdy inspirovány biblickými příběhy, či konkrétními příklady z dějin a právní praxe.

Obsah páté kapitoly se zabývá podrobným rozdělením řeči na její jednotlivé části. Každá z popisovaných částí (exordium, narratio, partitio, probatio, refutatio, conclusio) je velice precizně vysvětlena a výklad je demonstrován pomocí praktického příkladu.

Šestá kapitola zdůrazňuje opozici mezi rétorickou a sofistickou argumentací.

V sedmé kapitole Alcuin zdůrazňuje důležitost uspořádání řeči v návaznosti na výslednou stylizaci řeči, o které hovoří v následující kapitole (VIII.) Tato kapitola je tak věnovaná stylistice a otázkám, které tuto disciplínu rozvíjejí.

Devátá kapitola opět zdůrazňuje důležitost paměti a ukazuje čitateli způsoby, jakými je možno paměť rozvíjet a cvičit, neboť samotné zapamatování textu patří k nejdůležitějším premisám řečníka.

⁸² KRAUS, J.: *Rétorika v evropské kultuře*. Praha: Academia, 1998.

V poslední pomyslné kapitole Alcuin rozvádí teorii přednesu a praktického umu. Ve středověku je tato problematika poměrně přehlížená, neboť středověcí autoři vyzdvihují spíše teoretický ráz řečnictví. Těmto praktickým částem rétoriky se již ve středověku prakticky nikdo nezabýval.⁸³

Závěr *Disputatio de rhetorica et de virtutibus sapientissimi regis Karli et Albin magistri* hovoří o tom, jaké vlastnosti a ctnosti musí mít dobrý řečník. V tomto bodě nacházíme výraznou inspiraci v osobnostech Cicerona a Quintiliana. Oba tito přední řečníci Římské říše byli téhož názoru, že dobrý řečník musí být zákonitě také dobrým člověkem. S tímto také blízce souvisí řečnickovo chování a umírněnost projevu.⁸⁴ Z tohoto lze soudit, že závěr celého spisu slouží jako určitý pokus o sestavení morálního kodexu karolinské renesance. *Disputatio de rhetorica et de virtutibus sapientissimi regis Karli et Albin magistri* lze číst přísně jako pouhý didaktický spis o řečnění, avšak v žádném případě nelze přehlédnout jisté etické a moralistní poslání. V této chvíli se Alcuinovo dílo mění v příručku ideálního chování vzdělaného člověka a především pak krále samotného.

Dílo *Disputatio de rhetorica et de virtutibus sapientissimi regis Karli et Albin magistri* se zachovalo jen ve velmi malém množství. Z toho lze usuzovat, že tento spis sloužil spíše ke školským účelům a administrativním úkonům karolinské říše. V nižších vrstvách obyvatelstva se jeho rozšíření nepodařilo prokázat.⁸⁵ Tento Alcuinův spis je velmi důležitým dílem karolinské renesance, neboť připravil cestu k dalšímu vývoji rétoriky středověku. Obrovský přínos tohoto spisu spatřujeme již v díle Alcuinova žáka, Hrabana Maura, kterého označujeme nejen jako přímého následovníka Alcuina, ale také jako autora nové rétoriky určené pro kazatele, hovoříme tak již o tkz. "*ars praedicandi*".⁸⁶

⁸³ KRAUS, J.: *Rétorika v evropské kultuře*. Praha: Academia, 1998.

⁸⁴ KRAUS, J.: *Rétorika v evropské kultuře*. Praha: Academia, 1998.

⁸⁵ KRAUS, J.: *Rétorika v evropské kultuře*. Praha: Academia, 1998.

⁸⁶ KRAUS, J.: *Rétorika v evropské kultuře*. Praha: Academia, 1998.

3 DISPUTATIO DE RHETORICA ET DE VIRTUTIBUS SAPIENTISSIMI REGIS KARLI ET ALBINI MAGISTRI

KARLI ET ALBINI MAGISTRI

Karlovi a učiteli Albínovi

Žádám toho, který touží poznat zvyky lidí,

ať čte tyto rady (moudra), které tato kniha ukrývá.

Tyto sepsal král Karel mezitím, co se staral o dvůr.

A zároveň také Alcuin: jeden psal a druhý kontroloval.

Jedno dílo společné oběma: kteří si však nebyli rovni

jeden pán světa, ten druhý zase chudý obyvatel.

A ty čtenáři neopovrhuj knihou pro její průměrnost:

Když bude její povaha mírná, přinese ti sladké plody.

KAREL KRÁL A ALCUIN MAGISTER

1. Ctihodný učiteli Alcuine, protože Tě Bůh přivedl, ptám se, zdali mi dovolíš, abych se tě mohl maličko ptát na znalost řečnického umění, neboť si pamatuji, že jsi kdysi prohlásil, že největší síla tohoto umění se nachází právě v lidském dotazování. Zdá se být legrační, neznat umění řečnění a další moudra. My však máme ve zvyku se neustále zabývat dotazováním a hledáním. A to především kvůli povinnostem, které jsou spojeny s vládou a starostem o palác. Proto je nutné, být každodenně zahrnutý zaujetím a prací. Vskutku jsi mi několika svými odpověďmi odkryl bránu k řečnickému umění a z části jsi mi také poskytl klíč k jemnosti dialektiky. Velmi jsi mě těmito disciplínami zaujal. Nejvíce ale tím, že jsi mě den předtím pečlivě uvedl do umění aritmetiky a odhalil jsi mi také nádheru astrologie.

Alcuin: Tebe Karle, pane můj a králi Bůh osvětlil světlem všemoudrosti a ozdobil jasností učenosti. Učinil tak proto, abys nemusel pouze bezprostředně následovat nadání učitelů, nýbrž je můžeš v mnohém klidně předběhnout. A i kdyby jiskra mého nadání již nemohla více pomoci k tomu, abys ještě více zahořel moudrostí, přece by mě někteří mohli považovat za neochotného. Snad budu moci odpovídat na tvé otázky bystře a ochotně.

2. Karel: Nejdříve mi učiteli pohovoř o původu tohoto umění.

Alcuin: Pohovořím, nejdříve však budu hovořit o vážnosti předků. Neboť byl jednou jakýsi čas, kdy se lidé potulovali po kraji sem a tam, jako to mají v povaze zvířata. Neřídili se rozumem ducha, ale spíše potřebami vlastního těla. Tenkrát se ještě nedbalo na lidský rozum a svatou zbožnost. Žádostivost jako slepá a nerozvázná vládkyně byla využívána k naplnění tělesných žádostí a pudů. A toho času kdosi, jistě to byl člověk moudrý a rozvážný, poznal, jaké suroviny a v jakém množství jsou nejvíce vhodné a vlastní životu lidí. To však za předpokladu, že by je někdo vykopal a zanechal k používání. Ten člověk pak díky rozumu shromáždil lidi, kteří byli rozptýlení po zemi a ukrytí pod klenbou lesa. Shromáždil je do jednoho, na jedno místo a se všemi potřebnými a důležitými věcmi. Někteří lidé kvůli této nové nezvyklosti hlasitě protestovali. Ten člověk ale od té doby díky naslouchání rozumu a používání řeči, učinil z divokých a zuřivých lidí osoby mírné a klidné. Zdá se mi, můj pane a králi, že tímto skrytá a bezmocná znalost řečnictví mohla způsobit, že se lidé náhle odvrátili od starých zvyklostí. Znalost řeči je jednoduše přivedla k jiným způsobům života.⁸⁷

3. Karel: Odkud pochází termín rétorika?⁸⁸

Alcuin: Apo tou retoreuein⁸⁹, to znamená bohatství výmluvnosti.

Karel: Jaký je cíl této disciplíny?

⁸⁷ Tento odstavec textu je shodný s textem Ciceronova díla *De inventione* I.2.2-3. Přesto lze najít drobnou odchylku. Cicero říká *Ac mihi quidem videtur hoc nec tacita..* „a Alcuin jeho slova pozměňuje na „*Ac mihi quidem videtur, domine mi rex, hoc nec tacita..*

⁸⁸ Společnost v antice chápala rétoriku jako umění (řecky *techné*, latinsky *ars*), které podle konkrétních pravidel nebo na základě nápodoby klasických vzorů (*mimesis*, *imitatio*), učilo každého člověka, tedy i toho, který nebyl od přírody nadaný k řečnickému úspěchu při vedení své řeči v dané situaci – na shromáždění, u soudu nebo při jiné příležitosti. Quintilianus hovoří o rétorice slovy *bene dicendi scientia*, tedy „mluvit tak, abychom přesvědčili“. Tato Quintiliánova definice směřuje ke kritériu jazykové správnosti. Na rozdíl od jiných vědních oborů byla rétorika využívána k praktickým činnostem. V současnosti se rétorika chápe jako nauka o kultivovaném a správném verbálním projevu.

⁸⁹ Tuto řeckou frázi Alcuin převzal patrně od Cassiodora *De Rhetorica*, či Isidora *De Rhetorica*.

Alcuin: Její význam spočívá ve znalosti dobrého řečnění.

Karel: U kterých příležitostí ji užíváme?

Alcuin: Mezi lidmi je vlastní učenému zkoumání, které může vyjádřit přirozenou zvědavosti mysli. Neboť jakkoliv je přirozené se všemu podívat a jiné věci zase dobývat. Kdyby se to však lidé nenaučili cvičením, či bojem, tak je rovněž přirozené hojně obviňovat jiné a sami sebe tak očistit, že my jsme se to nenaučili ničím jiným, nežli právě cvičením. Snadnější a vhodnější je tedy užívání řeči. Používáním řeči se lze cvičit a naučit se tak jednotlivým disciplínám. Vždyť pro všechny lidi je přirozenější hovořit. A nad to ještě vynikne, pokud se hovoří podle gramatických pravidel.

Karel: Hovoříš moudře, učiteli. Veškeré učení je pro náš lidský život prospěšné a člověku usnadňuje žití. Proto nám nyní vylož, jaká jsou pravidla řečnictví. Nutnost si nyní vyžaduje, abychom se každodenně zabývali cvičením v řečnění. Začni tím, kolik má toto umění částí.

4. Alcuin: Řečnické umění se skládá z pěti částí.⁹⁰ Jsou to tyto: *inventio*, *dispositio*, *elocutio*, *memoria*, *pronuntiatio*.⁹¹ *Inventio* spočívá v nalézání pravdivých věcí a témat, které by přinesly případu věhlas. *Dispositio* je uspořádání řeči do určitého řádu. *Elocutio* pak přizpůsobení a nalezení vhodných slov, kterými bude řeč pronesena. *Memoria* je řádné upevnění věci v duchu a také správné sebrání a nalezení slov. *Pronuntiatio* slouží k vhodnému ovládnutí těla a přiměřenému užití hlasu.

Karel: Nejdříve mi pověz, co je třeba najít. Kromě toho také řekni, jakým způsobem to lze najít a uspořádat. Dále pověz, jakým způsobem rozložit slova. Za čtvrté, jaké věci bys našel a rozložil? Jak bys řeč ozdobil a uložil do paměti? Nakonec také pohovoř, jakým způsobem bys přednášel věci, které sis uchoval v paměti?

5. Karel: Jestliže rétorika patří k soudním případům a lidským otázkám, je nejvíce nutné, jak se mi zdá, abys pohovořil o všech jejích druzích. Rád bych je chtěl dokonale poznat a ukázat na příkladech.

⁹⁰ Cicero *De inventione* I.7.9. Alcuin používá Ciceronovské rozdělení rétoriky, postupuje však v opačném směru jako Cicero, který nejdříve jmenuje druhy řeči a poté pokračuje samotným rozdělením rétoriky na části.

⁹¹ Peripatetické rozdělení částí rétoriky na *inventio* (vyhledávání látky), *dispositio* (uspořádání), *elocutio* (styl), *memoria* (učení o paměti), *pronuntiatio* (přednes).

Alcuin:Rétorické umění rozeznává tři druhy řeči. Demonstrativo, deliberatio, iudiciali.
⁹²Tedy řeč oslavná, poradní a soudní. Řeči oslavné se užívá tehdy, jestliže chceme někoho pochválit, nebo ho naopak pokárat Tak, jako se čte v knize Genesis⁹³ příběh⁹⁴ o bratřích Ábelovi a Kainovi. Pán se ohlédl zpět na Ábela a jeho dary. Na Kaina a jeho dary však nepohlédl. Řeči poradní se užívá tehdy, je-li třeba se o něčem poradit. Jako je psáno v Příkázání, jakým způsobem chtěl Achitophel⁹⁵ poradit Davidovi, jak rychleji zabíjet a jakým způsobem vyradil Chusaiovi jeho úmysl, aby tak krále spasil. Řeči soudní se užívá ve chvíli, kdy na jedné straně stojí obžaloba a na druhé obrana. Je tomu tak, jako čteme u Apoštolů, kterak Židé s řečníkem Tertullianem pomluvili nějakého Pavla u Felixe ochránce a jakým způsobem se Pavel u toho ochránce obhajoval. Neboť u soudních pří se častěji hledá to, co je správné. U oslavné řeči pak pátráme po tom, co je čestné, a co lze poznat prostým rozumem. U řeči poradní se poté ukazuje to, co je čestné a prospěšné.

6. Karel:Z kolika okolností se skládá právní případ?

Alcuin: Úplná pře má sedm částí: osobu, skutek, čas, místo, způsob, motiv, schopnost. Poté se ptáme, kdo to udělal? Jaký čin spáchal? Kdy to vykonal? Na jakém místě se to stalo? Jakým způsobem se to mohlo stát a proč to někdo mohl chtít udělat? U jaké příležitosti? Také pátráme po tom, zdali mu mohl někdo nějak pomoci. Dále se ptáme, zdali pomocí těchto skutečností může být kauza zesílena, či oslabena. Marně by ses totiž u případu tázal, co by se stalo, kdyby nebyla tato osoba přítomna. Marně bys pak ukazoval na toho druhého, kdyby se to stalo nepřítomné osobě. Rovněž se ptáme, jestli se to mohlo stát v takovém čase a na takovém místě. Otázka zní, jestli se to mohlo stát takovým způsobem, jako bys ty přiložil ruku k dílu. A i kdyby někdo chtěl tento čin vykonat, přece není žádný takový člověk, který by měl takovou moc, aby to mohl učinit.

7. Karel:Jaké rozlišujeme kategorie soudních sporů?⁹⁶

⁹² Rozdělení řeči podle Aristotela – soudní, poradní a oslavné.

⁹³ Známa také jako První kniha Mojžíšova. Je první knihou křesťanské a židovské bible.

⁹⁴ Podle 4. kapitoly Genesis byl Kain nejstarší syn prvních lidí Adama a Evy. Příběh hovoří o tom, kterak Kain zabil svého mladšího bratra Ábela, protože Hospodin nepřijal jeho obět. Za svůj čin byl vyhnán o označen speciálním znamením, aby jej nemohl nikdo zabít a ušetřit ho tak trestu.

⁹⁵ Achitophel byl poradcem krále Davida, byl velice známý pro svou moudrost a bystrost v úsudku. (2 Sam . 15:31-37)

⁹⁶ *Controversia* je soudní rozepře mezi soukromými osobami.

Alcuin: Soudní spory jsou ty situace, které řečníci nazývají místy argumentace. To je místo, kde se vznáší otázka. Nejdříve se pátrá tam, kde není shoda mezi jejich částmi. Její části se pak týkají rozumu nebo psaného práva.

Karel: Kolik je těch, které vycházejí z rozumu?

Alcuin: Jsou čtyři: facti, nominis, qualitatis, translationis.

Karel: Jmenuj mi prosím jednotlivé příklady.

Alcuin: Nejdříve se začne samotná pře. Rozepře pak většinou začíná tímto způsobem. Udělal jsi to ty, nikoliv já. A toto je první pře, která často skutečně nastává. Nejdříve se vysloví domněnka, protože je třeba vyzvědět všechny dohady, zdali se to opravdu stalo nebo ne. Patří sem také to, o čem jednají lidé, kteří vedou při. Často se totiž stává, že se poté do pře vnášejí také jména, protože žalobce zločin obvykle zveličuje a konkrétní jméno tomu dodá lesku. Obhájce má ve zvyku zločin zase zeslabovat. Kdyby někdo ukradl oltář ze soukromého domu, musí být označován jako svatokrádce. Žalobce chce být zlodějem, protože zloděj má zaplatit čtyřnásobek a žalobce zase svatokrádcem, protože svatokrádce má být potrestán na hrdle. A tomu se pak říká konečné stanovisko, protože na to, kdo je zloděj a kdo svatokrádce musí být pohlíženo rozumem. Na základě rozumu pak padne rozsudek na toho, kdo svátost z domu odcizil. Kdyby se však žalobce a obhájce shodli na tom, co se stalo a kdo to spáchal, tehdy je třeba ptát se na vyhodnocení činu. Zdali to, co se stalo, bylo spravedlivé nebo ne. Je třeba také zjistit, zdali to bylo užitečné, či nikoliv. O konečném rozhodnutí vypráví tento příklad: Nějaký Římský vůdce byl jednou zcela obklíčený nepřáteli a nemohl žádným způsobem uniknout. Dohodl se tedy s nepřáteli, že jim vydá zbraně. Na základě této dohody vyvázl se svým vojskem ze zajetí zcela bez újmy na zdraví. Nakonec však byl za toto jednání obžalován a souzen nejvyšším soudem. Tento čin se potvrdil na obou stranách, ale otázka zní, jak se to stalo a jakým způsobem? Jestli to nebylo spíše tak, že vojáci zbraně ztratili a použili tuto nejhanebnější výmluvu. Konečné rozhodnutí má mnoho částí, o kterých však budeme hovořit později. Čtvrté ustanovení nazýváme jako procesní. V tomto případě se ptáme, zdali se věc skutečně musela stát, kdyby se toho času něco stalo. Buď se stala tímto způsobem, na tomto místě a nebo se to stalo tak, či tak. Je tomu podobně, jako když byl Orestes⁹⁷ obžalován, že zabil svoji matku Clytaemnestru. Není jistě správné, aby syn zabil vlastní matku, stejně tak jako není

⁹⁷ Syn krále Agamemnona a Klytaiméstry. Jediným královým synem a zároveň nejmladším dítětem. Agamemnon byl zabit Klytaiméstrou a jejím milencem. Orestes na rozkaz bohů zabíjí svou matku společně s jejím milencem. Tato vražda je vykonána jako pomsta za smrt otce.

správné, aby ona zabila Agamemnona, jeho otce, krále Řecka. Touto metaforou se musíme ptát, zdali to bylo spravedlivé, či nikoliv.

8. Karel: Když se nalezne stanovisko případu, ptám se, jakým způsobem mám poznat, jaký postoj k němu zaujmout?

Alcuin: Nad ustanovením objevené příčiny, která by se ti zalíbila, je třeba důkladně rozvažovat, jestli je případ jednoduchý nebo složitý. Jednoduchý případ je takový, který sám v sobě skrývá otázku. Jako třeba tento: Vyhlásíme Korint'ánům válku nebo ne? Složitý případ je pak takový, který se skládá z mnoha dalších otázek. O tomto svědčí tento příklad. Zboříme Kartágo⁹⁸ nebo jej vrátíme Kartágiňanům? Odvedeme snad Kartágu kolonii?

9. Karel: Ukaž to prosím opět na konkrétních příkladech.

Alcuin: Jak jsem již řekl, je třeba věnovat pozornost tomu, jak může vypadat pře v ústním nebo písemném podání. Neboť písemná pře je taková, která vzniká z psaného zákona. A to tímto způsobem. Zákon zní: Ti, kteří by v nepříznivé době opustili loď, přijdou o všechno. Zbylé věci poté připadnou těm, kteří by na lodi i přesto setrvali. Nějací dva se plavili po širém moři. Jednomu z nich patřila loď a druhému zase náklad. Když tu uviděli plavat trosečníka, kterého se jim zželelo a chtěli ho zachránit a vzít na loď. Za nějaký čas si s nimi začala bouře pohrávat. Onen trosečník byl přesto pořád příliš daleko na to, aby se pán lodi a kormidelník zároveň, uchýlil do loďky, která byla přivázaná k lodi (odtud by již mohl pomoci). Ten muž, kterému patřily peníze, nešťastně upadl na palubě lodi na meč. Trosečník se poté chopil kormidla a řídil loď. Loď se tak díky němu dostala poklidně do přístavu. Ten, který upadnul na meč, byl raněný pouze lehce a ze svého zranění se plně zotavil. Loď s nákladem pak podle psaného zákona patřila těm třem. Tato otázka vzešla z popsaného případu. Loď má tedy podle přiloženého vysvětlení patřit tomu, který zůstane na palubě. Tentýž dvojsmysl ve psaném zákoně často způsobí další otázku, stejně jako je tomu v tomto případě: Zákon říká, že nevěstka by neměla nosit korunu. Kdyby ji však měla, musí být zabavena. Podle psaného zákona jde opět o dvojsmysl. Co má být zabaveno? Koruna, či nevěstka? Z protikladných zákonů se také často rodí otázka. Zatímco jeden zákon se stará o to, a druhý zase o ono. Zákon zní: Ten, kdo by zabil tyрана a chtěl by být za tento čin odměněn, nechť žádá po úředníkovi odměnu a dostane ji. Druhá strana

⁹⁸ Osada založená foinickými kupci kolem roku 800 na pobřeží severní Afriky při Středomoří. Neobyčejně příznivá poloha umožnila městu a přístavu znamenitý kulturní i obchodní rozkvět.

zákona je taková: Úředník říká, zabijte tyrana a pět jeho nejbližších příbuzných. Alexandr, který se zmocnil Thessalie⁹⁹ obzvlášť krutým způsobem, byl v noci zabit vlastní ženou Thebe. Thebe zabila také syna, kterého měla s tímto tyranem a žádala si za tento čin odměnu. Jsou takoví, kteří by řekli, že podle zákona je žádoucí zabít syna. Jsou ale také takoví, kteří by řekli, že je správné dát na tomto místě matce patřičnou odměnu. Je to však nespravedlivé. Je tedy třeba mít se na pozoru, který zákon by dosáhl největší užitečnosti a který zákon byl napsán dříve a který zákon je třeba uzákonit. Hlavní myšlenka pře závisí na psaném zákoně. Užívá se pak jiným slovy, než je napsáno. Jiný, ať řekne, co si myslí o tom písař. Všechny tyto věci se připojují k soudu. Další příklad je takový: Zákon zakazuje v noci odemknout brány. Někdo však odemknul bránu, aby tak dostal přátele do města a zachránil je tak před nepřáteli, kteří by je byli přepadli, kdyby zůstali venku. Žalobce napnul zprávu a obhájce zase myšlenku. Psaný zákon říká, že se musí zavírat brány města kvůli nepřítelům, nikoliv kvůli přátelům. Nastanou tedy otázky ohledně rozsudku i kvůli ustanovení zákona. Zatímco jeden spoléhá na zdravý rozum, druhý zase na to, co je psáno. Jak jsem již dříve řekl, z psaného často vznikají další otázky.

10. Karel: Jakým způsobem musí být vedena mysl i na druhém místě pře, kterou jsme poznali a o které jsi vyprávěl? Je důležitější zdravý rozum, nebo to, co je psáno?

Alcuin: Je třeba se dívat na to, jaká je otázka a jaký je důvod pře. Poté je třeba sledovat, jaký je rozsudek a jaké bude utvrzení pře.

Karel: Pohovoř tedy o jednotlivých částech.

Alcuin: Otázka a ustanovení pře, o které se rozhoduje, je vedena tímto způsobem: Udělal jsi to neprávem, já jsem konal podle práva. Výsledek je pak takový, že byl obžalován, protože jednal podle práva, jako kdyby byl Orestes zažalován za zabití své matky. Nenašlo by se pro něj žádného obhájce, kdyby řekl toto: Jednal jsem podle práva, neboť ona zabila mého otce. Podle zdravého rozumu přece není správné, aby Orestes zabil svou matku, i za předpokladu, že ona zabila jeho otce. Utvrzení je nejdokonalejším důkazem obhájce. Jako kdyby si chtěl Orestes sám v duchu říct: duše matky výměnou za duši otce. Za vládu a za vše ve svém rodě, aby především jeho děti nemusely od ní požadovat trest.

⁹⁹ Kraj v severovýchodním Řecku, tvořící úrodnou rovinu mezi horami. Politicky spřízněná s Athénami.

11. Karel: Dříve jsi hovořil o hlavním ustanovení, které má více částí. Žádám Tě tedy učiteli, abys mi je vyložil a ukázal na jednotlivých příkladech. Já zatím budu uznale mlčet. Alcuin: Udělám to, neboť tato pře, která se vyšetřovala, se skutečně stala. To, co bylo vytýkáno obžalovanému, se nazývá konečné rozhodnutí a skládá se ze dvou částí. Soudní a praktické. Praktická část je takový případ, ve kterém se něco děje podle práva a z hlediska občanských zvyků je to považováno za slušné. Soudní část je doménou soudců. V čele nejvyšší rady jsou soudcové a pře se týká občanského práva, stejně jako v tomto případě: Nějaký člověk dosud neměl syna a v závěti mu byl odkázán sirotek. Ale sirotek zemřel dříve, nežli dědictví přešlo v jeho moc. Nyní nastal spor ze strany druhého otce, který měl dědit: Je to náš majetek, tvrdil. O sirotka mají pečovat příbuzní: Peníze jsou tedy naše, není doloženo, že je to náš příbuzný: depulsio zní: Vše je naše, my jsme dědicové otcovy poslední vůle. Otázka tedy zní, komu dědictví skutečně patří? Odpověď je taková: Otec napsal sirotkovi závěť. Protože jsou věci jeho, je tudíž nutné, aby připadly nám. Infirmitas rationis (oslabení rozsudku) zní: Otec dokonce uvedl sebe jako druhého dědice, nikoliv sirotka: A proto podle jeho vůle nemůže být dědictví vaše. Rozsudek zní: Kdyby mohl někdo podat svědectví o sirotkovi, nebo zda jsou dědicové ti, od druhého otce rodiny, nejsou tedy dědicové jeho sirotka.

12. Soudní proces je spor, ve kterém se vyšetřuje, zdali to bylo spravedlivé, či nikoliv. Hledá se míra odměny, či trestu. Skládá se ze dvou částí odlišné povahy: z části podmíněné a nepodmíněné. Podmíněná je taková, která spojuje otázku práva a křivdy. Uvedu příklad: Když Thébané¹⁰⁰ ve válce porazili Lakedaimonské¹⁰¹, postavili honosnou trofej. Byl to u Řeků totiž takový zvyk, v případě, že by bojovali mezi sebou, aby tomu, kdo zvítězí, byla postavena na hranicích nějaká trofej. To proto, aby i později vyjadřovala symbol vítězství, nikoliv, aby byla zanechána vzpomínka na dlouhé válčení. Společnost za to Řeky odsuzovala. Intentio zní: Nesluší se to. Depulsio zní: Hodí se to. Quaestio zní: Je to vhodné? Ratio zní: Vzdali jsme čest těm, kteří se zúčastnili války. Stavíme tedy pomník, aby byla zanechána věčná znamení naším potomkům. Infirmitas zní: Je přesto vhodné, aby Řekové stavěli Řekům věčnou památku na nepřátelství? Iudicatio zní: Když chtěli Řekové se ctí oslavit Řeckou udatnost, postavili nepřátelům pomník na věčnou vzpomínku. Vykonali to správně, či nikoliv? Je nutné brát v úvahu, že samotný skutek nelze prokázat,

¹⁰⁰ Théby, hlavní město Boiótie. Zemědělská krajina se statky a velkostatky.

¹⁰¹ Lakedaimón, jiné jméno pro Spartu. Lakedaimoňané = Spartané

ale je bráněn nějakým přídavným argumentem zvenčí. Jeho části jsou čtyři: comparatio, relatio criminis, remotio criminis, concessio.

13. Comparatio se využívá tehdy, hovoříme-li o tom, že nějaký trestný čin nastal v rámci sporu tak, že jiný čin, který se považoval za správný a užitečný se nakonec projevil jako následek provinění. Je o stejný případ jako ten, který jsme měli před chvílí. Když byl Římský vůdce obklíčen nepřáteli, nemohl by žádným způsobem uniknout, jestliže by se nedohodl tak, že odevzdá nepřátelům zbraně: Tím, že odevzdal zbraně, zachránil vojáky, ale poté byl obviněn ze zrady. Intentio zní: Zdali se smí odložit zbraně? Depulsio zní: Lze? Quaestio zní: Může se nebo ne? Ratio zní: Všechny vojáky by zabili, kdybych to neučinil. Infirmatio zní: Neměl jsi to udělat. Iudicatio zní: Zahynuli by vojáci proto, že by je odevzdal? Comparatio zní: Bylo by lepší přistoupit na nejpotupnější dohodu, nebo nechat vojáky zahynout? Relatio criminis nastává, když obviněný dozná trestný čin, ze kterého byl obviněný, ale poukázal na to, že konal správně a podle práva a že byl proti němu podnícen jiný trestný čin. Tady je další podobný případ. Když Horatius zabil tři Curatie a ztratil při tom dva bratry, vrátil se domů jako vítěz. On obrátil svou sestru, aby se nestarala nad smrtí bratrů, ona však s pláčem a nářky znovu a znovu volala jméno jednoho z Curatiu, kterému se zaslíbila. Horatius zuřivě zabil pannu a je přivedený k soudu. Intentio zní: Sestru jste zabil neprávem. Depulsio zní: Zabil jsem ji po právu. Quaestio zní: Je správné někoho zabít? Ratio zní: Ona totiž truchlila za smrt nepřátel a zabití bratrů nedbala. Snášel jsem to těžce. Já a lid Římský zvítězil. Infirmatio zní: A přece se nesluší, aby byla neodsouzená sestra zabita svým bratrem. Z toho vyvstává iudicatio: Když nedbala smrti Horatiových bratrů, oplakávala nepřítel a neradovala se z vítězství bratra a republiky, je správné, aby byla zabita bratrem bez odsouzení?

14. K remotio criminis dochází tehdy, když se žalobce usnese a přesměruje obvinění k nějaké jiné osobě nebo druhé skutečnosti. Stává se to dvojím způsobem: Jednou se změní příčina, a jindy zase věc sama. K změně příčiny, ať nám poslouží tento příklad. Rhodané jmenovali některé úředníky do Athén: Kvestorové¹⁰² neposlali legáty¹⁰³ s obnosem, který se slušelo dát: Legáti nebyli úspěšní a byli obžalováni. Intentio zní: Je podle práva možné,

¹⁰²Po vzniku provincií byli přidělováni správcům provincií se soudní, finanční a administrativní pravomocí.

¹⁰³Legát, doslova „pověřený“. Název senátora, který byl pověřený zvláštním úkolem, např. diplomatickým. Ve vojsku rádce vojevůdce, později vysoký důstojník. V císařské době správce provincií.

vydat se na cestu? Depulsio zní: Není to podle práva. Quaestio zní: Je možné, aby to bylo správné? Ratio zní: Kvestor nevydal takový obnos, který měla obec obdržet. Infirmitas zní: Měli jste vykonat to, co vám bylo uloženo obcí. Iudicatio zní: Když těm, kteří byli jmenováni legáty, nebyl odevzdán obnos ze státní pokladny, zdali se sluší žádat, aby to učinil jako legát (v žádném případě se nesluší aby to vykonal jako legát/ on jako legát s tím nemá nic společného?) Samotné posunutí věci nastane, když to, z čeho je obžalovaný obviňován popírá a zároveň se to vztahuje k němu nebo jeho úřední povinnosti. V této situaci by neměl být přestupek připisován jemu. Druh této kauzy je popsán následovně: Ve smlouvě, která byla jednou smlouvena se Samnity stálo. Nějaký mladík z výborných poměrů držel prase na rozkaz generála. Když byla smlouva odmítnuta senátem a generál ji předal Samnitům, někdo v senátu prohlásil, že ten, který držel to prase, ten by měl být vydán. Intentio zní: Je správné jej vydat. Depulsio zní: Nesluší se to. Quaestio zní: Je to správné nebo ne? Ratio zní: Nebylo to ani v mé službě, ani v mé moci. Neměl jsem ještě potřebná léta a byl jsem soukromý občan. Vládce s největší vážností a mocí nařídil, že ten má dohlédnout na to, aby byla smlouva splněna čestně. Infirmitas zní: A protože ty jsi byl uznán jako spolupachatel v nejhanebnější náboženské smlouvě, rozhodnul vydat tebe. Iudicatio zní: Když ten, který neměl žádnou možnost, vykonal smlouvu podle rozkazu velitele a konal náboženské obřady, neměl by být vydán nepřátelům. Tento druh případu se liší od předchozího tím, že v prvním případě obžalovaný přiznává, že měl vykonat to, co žalobce prohlašuje, že připsal něčemu nebo někomu příčinu, která byla překážkou vlastní vůle. V tom druhém případě však nesmí přenášet vinu na druhé, ale poukázat na věc a nic neodkazovat k sobě, ani ke své pravomoci, nebo ke svému úřednímu postavení.

15. Concessio koná tehdy, jestliže obžalovaný nemůže prokázat akt, ale žádá, aby mu bylo odpuštěno za to, co vykonal. Concessio má dvě části: Purgatio a deprecatio.. Purgatio je ta část, kde se žalobce nezabývá samotným trestným činem, nýbrž předmětem obhajoby. Ta se ještě skládá ze tří částí: Inprudencia (neprozíravost), casus (případ), necessitudo (tíseň, nouze). Inprudencia nastane tehdy, když ten, který byl usvědčený, popírá, že něco ví. Jako tomu bylo u nějakého zákona, kdy bylo zakázáno obětovat Dianě¹⁰⁴ telátko: Nějací námořníci se zmítali v těžkých chvílích na moři a slíbili, že jestliže doplují do přístavu, který dříve spatřili, že hodlají obětovat telátko tomu bohu, kterému je ono místo zasvěcené.

¹⁰⁴ Staroitalská bohyně světla a života, bohyně měsíce a ochránkyně rodiček. Římané ji ztotožnili s řeckou bohyní Artemis.

V přístavu však byla svatyně bohyně Diany, které se nesmělo obětovat tele. Neúmyslně tak porušili existující zákon a obětovali tele. Následovně byli obžalováni. Intentio zní: Tele bylo obětováno bohu, kterému tato oběť nepřísluší. Depulsio zní: Odpověď je uložena v doznání. Ratio zní: Námořníci nevěděli, že nesmí obětovat. Infirmitas zní: Protože jsi vykonal to, co zakazuje zákon, budeš potrestán přiměřeným trestem. Iudicatio zní: Má být potrestán ten, který udělá něco, o čem neví, že je zakázáno? Stává se, že případ in concessione, který se projednává je zmařený osudem a silou okolností. Svědčí o tom tento případ: Mezi Spartany byl zákon, že kdyby nějaký nájemce nepřinesl oběti k obřadu, které má odevzdat, bude potrestán na hrdle. Když nastal den obětí, začal onen člověk snášet oběti z vesnice do města. Když tu se náhle rozvířil proud Eurotu, který protékal mimo Spartu. Tok byl najednou tak prudký a divoký, že kvůli němu nemohly být žádné oběti doneseny. Nájemce však chtěl prokázat svou dobrou vůli a postavil všechny oběti po břehu tak, aby ti, kteří byli za řekou, je mohli uvidět. I když všichni věděli, že náhlý vzestup hladiny způsobil překážku jeho úsilí, přece ho chtěl někdo obžalovat z hrdelního zločinu. Intentio zní: Nedonesl jsi oběti k obřadu, které ti byly uloženy. Depulsio, concessio, ratio zní: Řeka náhle vystoupila a tím bylo zabráněno k donesení obětí. Infirmitas zní: protože se nestalo to, co zákon přikazuje, budeš potrestán přiměřeným trestem. Iudicatio zní: Když nájemce konal v této věci protizákonně, v situaci, kdy náhlý vzestup řeky zabránil jeho úmyslu, je otázka, zdali má být potrestán, či ne. Je však nutné, aby obžalovaný prokázal, že to, co chtěl vykonat, mu bylo zabráněno nějakou silou. Jako v tomto případě. Rhodané měli takový zákon, že kdyby se v jejich přístavu objevila loď opatřena zobákem na přídi, má být zabavena. Když byl na moři veliký nečas, síla větrů zavedla takovou loď do Rhodského přístavu i přes nevoli námořníků. Kvestor se nyní oné lodi domáhá, chtěl aby byla odevzdána lidem. Hlavní loďvedoucí však zabraňuje její konfiskaci. Intentio zní: Loď opatřená zobákem byla polapena v přístavu. Depulsio, concessio, ratio zní: Byli jsme vehnání do přístavu nutností. Infirmitas zní: Ze zákona má být loď zkonfiskována. Iudicatio zní: Když zákon ustanovil, že loď v přístavu opatřená zobákem na přídi má být zabavena, má být tato loď zabavena i přesto, že byla do přístavu nahnána silou větru? Má být zabavena i v případě, že byla zahnána do přístavu kvůli špatného počasí? I když se to stalo proti vůli posádky? Deprecatio se používá tehdy, když obviněný přizná, že čin spáchal a spáchal jej s vědomím, a přesto žádá, aby mu bylo odpuštěno. V tomto případě může zřídkakdy nastat, že nebude čin obhajován, ale bude obsahovat žádost o omilostnění.

V tomto případě však bude sotva dosaženo odpuštění, neboť je obtížné upustit od prokázaného provinění a nepotrestat to, co bylo určeno k potrestání.

16. Nyní jsi již poučen o okruhu otázek a důsledcích případů a nařízení. Všechno však poznáš díky přirozenému nadání a rozvineš až každodenním cvičením.

Karel: Poznám, jestliže mi stvořitel přírodních zákonů pomůže. I přesto bych se ještě na něco otázel.

Alcuin: Ať slouží dotazování k Tvému potěšení. Budu pokračovat tam, kde mě to povede.

Karel: Kolik osob je přítomných při soudní při?

Alcuin: Čtyři. Žalobce, obhájce, svědci a soudce.

Karel: Jaká vlastnost přísluší každému z nich? Soudci přísluší spravedlnost. Svědkům pravdivost. Žalobce přehání, čímž dochází k zveličení případu. Obhájce je zdrženlivý a snaží se minimalizovat spor. Kdyby se snad spor týkal chvály, nebo požadavku na odměnu, tehdy je stav v mžiku opačný. Žalobce zeslabuje a obhájce se snaží nadhodnotit.

17. Karel: Kolika způsoby dochází k zveličení nebo zeslabení kauzy?

Alcuin: Děje se tomu dvěma způsoby: Impulsem, tedy na základě nějakého podnětu, nebo promyšleně, tedy na základě nějakého úsudku. Impulsivnost se projevuje tím, že něco povzbuzuje člověka k tomu, aby jednal bez uvažování, skrze nějaký stav. Tím stavem se myslí třeba jako láska, hněv, rozčilení nebo smutek. Ze všeho nejvíce pak těmi stavy, ve kterých se zdá být duše v takovém rozpoložení, že nemůže na věc pohlížet s rozvahou a jedná spíš z nějakého zatmění mysli, nežli z rozumné úvahy. Promyšlenost je pečlivě uvážené jednání, zdali něco udělat nebo ne. Říká se, že je to něco mezi. Když se něco vykoná, nebo nevykoná na základě nějaké příčiny. Tou příčinou může být strach, nebo to bylo vykonáno kvůli přátelství, potrestání nepřítele, kvůli slávy, pro peníze a bohatství a nakonec, že můžeme shromáždit všechny tyto věci dohromady, zachovat je po generace v zájmu jejich uchování, nebo také naopak kvůli toho, jak se něčeho zbavit, zabránit tomu, či to zmírnit.

18. Karel: Měl by žalobce a obhájce užívat raději impulsu, nebo promyšlenosti?

Alcuin: Kdyby řekl žalobce na základě impulsu, že se něco stalo, jeho řeč by měla nabýt většího důrazu. Jeho slova a sentence by měly způsobit zamyšlení a pohnutí mysli. Měla by ukazovat, jak velká byla síla lásky, nebo jaké bylo zatmění mysli. Když se něco stane z hněvu, nebo na základě jiného stavu, poté se říká, že to bylo vykonáno na základě nějakého impulsu, aby se nezdálo divné, kdyby došlo takovým rozrušením k rozčilení ducha. Předešlé příklady by měly upevnit a ukázat to, jak jednali jiní na základě podobného impulsu. Když se řekne, že něco bylo vykonáno bez pomnutí mysli, ale promyšleně a cíleně, tehdy poukáže na výhody, které měl viník použít a na nevýhody, kterých se měl vyhnout. Bude se to snažit maximálně zdůraznit. Jak velké lze dojít slávy, když je čin vykonán kvůli věhlasu? Kvůli vládě a moci? Pro peníze a bohatství? Kvůli přátelství? Kvůli nepřátelství a dalším věcem, které mohou sloužit jako motiv trestného činu? Takové skutečnosti, ať jsou zdůrazněny nejvíce. Obhájce však musí postupovat opačně. Ať řekne, zdali k činu došlo na základě pomnutí mysli, nebo ne. A kdyby tam něco bylo, musí to přiznat. Musí to také minimalizovat a poukázat na to, jaký to mělo význam, a že není pravděpodobné, aby čin nastal z tohoto stavu. Použitím rozmýšlení oslabí obvinění z trestného činu. Když by býval tvrdil, že v tom skutku nebyla žádná výhoda, nebo snad jen malá nebo, že jich bylo více, nežli jen on sám. Nebo kdyby řekl, že to spíše bylo nepřiměřené, než přiměřené, a že to pro něj nepřineslo žádnou výhodu. Údajně se ani nesnažil poukázat na škodu, která by ho mohla postihnout, nebo na nebezpečí, které mělo následovat. Všechna tato témata budou používána podobně tak, aby nedošlo k žádným nevýhodám.

19. Karel: Protože jsi hovořil o osobách právních sporů, přeji si, abys pohovořil o každé z nich jednotlivě.

Alcuin: Pohovořím, i když se to tolik netýká pravidel rétorického umění, ani způsobu jednání právních sporů.

Soudce sedí v tribunálu a před ním ve středu se určovala míra odměny za obranu státu, nebo výše trestu za jeho zrazení. Žalobce sedí nalevo, obhájce napravo a svědci za těma dvěma.

Karel: Má každý z nich svou insignii, kterou se rozlišují?

Alcuin: Ano, mají. Soudce musí být vyzbrojen žezlem spravedlnosti, žalobce dýkou zlomyslnosti, obhájce štítem mravnosti a svědek trubkou pravdivosti.

Karel: Se všemi doprovodnými jevy sporů jsem se již seznámil. O čem budeš tedy dále vyprávět, učiteli?

Alcuin: Co kdybych pohovořil o jednotlivých částech řeči?

Karel: Výborně, chci poznat, jaké jsou a kolik jich je.

Alcuin: Rozlišuje se šest částí, ze kterých by měl řečník složit projev své řeči. Jsou to tyto části: *exordium*, *narratio*, *partitio*, *confirmatio*, *reprehensio*, *conclusio*.¹⁰⁵

20. Karel: K čemu slouží *exordium*?

Alcuin: *Exordium* slouží k vhodnému připravení řeči tak, aby zaujala mysl poslouchajícího po celou dobu.

Karel: Jakým způsobem se toho docílí?

Alcuin: Na posluchače zapůsobíš hlavně uspořádaností, pozorností a pečlivostí slov.

Karel: Zdá se mi, že je třeba věnovat největší pozornost tomu, aby byl posluchač zaujatý uspořádaností, pozorností a pečlivostí vybraných slov. Chtěl bych se dozvědět, jakým způsobem bych toho mohl dosáhnout.

Alcuin: Dobrou vůli lze získat uznáním čtyř věcí, tedy nás samotných, nepřátel, osoby soudce a samotnou povahu sporu. O nás samotných a o našich činech a povinnostech bychom měli hovořit bez domýšlivosti, v případě, že bychom museli zmírnit nějaká na nás podaná obvinění, nebo hanebná podezření. Platí to také v případě, když nastanou nepříjemnosti nebo obtíže. Prospějeme si spíše skromností a ochotou. Také je vhodné využít proseb. Totéž platí i z hlediska nepřátel. Kdybychom je přivedli k nenávisti, závistí, či opovržení. K nenávisti jsou vedeni ti, kteří spáchají čin špinavě, pyšně, krutě nebo se zlým úmyslem. Kdyby v závistí byla použita síla moci, pokladů, rodinných poměrů, či peněz, budou použity s takovou domýšlivostí a bez přemýšlení, že se bude zdát, že na užití těch věcí záleží více, než na samotném případě. V případě opovrženíhodnosti bude užíváno zahálky, nedbalosti, lenosti, rozmařilé činnosti a marnotratného lelkování. Dobrá vůle bude nasávána osobou posluchačů tehdy, pokud jejich činy budou odvážné a moudré. Nikdy by se nemělo lichotit přespříliš. Ukáže se, jak výborná je jejich pověst a jakou mají u lidu důvěru v rozhodování a kompetenci. A kdybychom něčím vyzdvihli nutnost chvály našeho

¹⁰⁵ Předaristotelské rozdělení částí řeči na *exordium* (úvod), *narratio* (vyprávění, líčení událostí), *divisio* (naznačení osnovy řeči), *confirmatio* (argumentace), *confutatio* (vyvracení argumentů) a *conclusio* (závěr).

sporu, jejich spor opovržením potlačíme. Musíme dávat pozor, abychom ukázali, o čem musíme pohovořit. Musí být znatelné, že ty věci jsou důležité, nové a neuvěřitelné pro všechny, nebo pro ty, kteří poslouchají, nebo pro lidi význačné, či nesmrtelné bohy nebo pro všechny, kteří usilují o blahu státu a když slíbíme, že náš případ ukážeme ve stručnosti, a vysvětlíme rozsudek nebo rozsudky, kdyby jich bylo více. Posluchače poučíme, jestliže vyložíme kauzu přístupně a v krátkosti. To je to, v čem tkví spor. Ale ti, kteří by chtěli problém dobře uchopit, musí nejdříve správně pochopit záměr své řeči.

21. Karel: Kolik a jaké druhy sporů rozlišujeme?

Alcuin: Rozlišujeme pět druhů sporů. Spor může být čestný, neobvyklý, nízký, pochybný a tajemný. Čestná kauza je takové povahy, že mysl posluchače je příznivě naladěna, aniž bych pronesl řeč. Neobvyklá kauza je taková, která ošálí mysl těch, kteří by ji hodlali poslouchat. Nízká pře je taková, která nedbá na posluchače a zdá se, že ji není třeba ani pozorně naslouchat. Pochybná kauza je taková, kdy je pochybný soudní výrok, či jeho část a podílí se na cti i hanbě a vytváří milost i nemilost. Temná kauza je takového druhu, kdy jsou posluchači nejistí tím, že příčina pře je velice obtížná na pochopení a pochází ze zapleteného případu.

Karel: Musí vždy řečník začít hovořit tak, aby bylo vše zřejmé?

Alcuin: Někdy je vše zjevné, jindy zase hovoří oklikou. Jasná řeč je taková, která ihned zaujme mysl posluchače. Tak, jako je tomu v případě čestné kauzy. Řeč, která začíná oklikou je vedena tak, aby si skrytě podmanila mysl posluchače. To je nutné činit také v nízké, pochybné či temné při. Je nutné vědět, že v úvodu musí být obsaženo mnoho myšlenek a závažností a je nutné mít na paměti, že všechny, by měly dosahovat vážnosti. Řečník by se měl vyvarovat vychloubanosti a zbytečných ozdob, neboť z toho plyne podezření, že jeho styl je pečlivě vyumělkovaný a umělý. To však nejvíce snižuje řečnickovu důvěryhodnost a vážnost.

22. Karel: Teď již vím, jakým způsobem je třeba vést řeč. Nyní tedy vylož strukturu vyprávění.

Alcuin: Vyprávění je celek, který vypovídá o věcech skutečných, či smyšlených. Musí splňovat tři podmínky. Vyprávění musí být krátké, srozumitelné a precizní. Je důležité,

brát v úvahu počátek vyprávění, který má skutečný původ, spíš než by měl být odvozován z nejzazšího konce. Každá část příběhu se vypráví na části a odůvodnění podstatných událostí je mnoho. Často staří říct to, co se stalo a nevypravovat jak se to stalo. O stručnosti se mluví také, když čas strávený vyprávěním není delší, než je třeba a řeč nepřechází k jinému tématu. A pokud se již řeklo to, co mělo být řečeno, a z toho vyplývá, co ještě nebylo řečeno. Mělo by se tedy vypustit všechno, co není opravdu důležité a vyvarovat se nadbytku slov. Jasnost a srozumitelnost vyprávění nastane pouze tehdy, jestliže bude nejdříve vysvětleno to, co se stalo jako první a vždy má být zachováno pořadí podle skutečných událostí a časů. Je-li tak skutečně vyprávěno, události se zdají být skutečné nebo pravděpodobné. Je třeba se vystříhat zmatení a zakroucení vypravování, aby se téma nepřeneslo jinam. Vyprávění bude precizní, pokud bude na věci nahlíženo a budou ukazovány pravdivě. Rovněž má být zachována dobrá pověst osob. Pokud jsou příčiny událostí jasné a zdá se, že ti, kteří měli dobré možnosti k vykonání skutku, jako vhodný čas, dobré a dostatečné místo a těm věcem, o kterých se bude vyprávět a bude se ukazovat na charakteristické vlastnosti těch, kteří ve vyprávění jednají ke společné zprávě lidu a těch, kteří chtějí poslouchat a věnovat se veřejné činnosti.

23. Karel: Stav si nyní vyžaduje, abys hovořil o dalším dělení.

Alcuin: Budu tedy dále mluvit. Dělení je rozdělení setrvalého projevu, ve kterém se přírodní věci sporu vysvětlí samy, k prospěchu celé řeči. Dělení má dvě části: První část je věnovaná tomu, že ukazuje dohodu mezi odvrácenými stranami a poukazuje na to, co zůstává ve sporu. Pomocí tohoto se posluchači určuje, na co se má zaměřit jeho pozornost: Druhá část vypovídá o tom, o čem budeme chtít hovořit. Výklad by měl být rozdělený na části, ze kterých je poskládaný. Rozhodně by neměl být rozsáhlý, aby opravdu zaujal mysl posluchače. Každá jeho část pak musí být stručná, komplexní a nepřiliš početná v čísle.

24. Karel: Učiteli, nyní se vrať k potvrzení toho, co jsme dříve probírali. Tedy k věcem, které jsou nejvíce nutné k posouzení toho, aby řečník mohl co nejvíce podpořit svou kauzu. Občas se tak stává, avšak aby to bylo dost vhodné, musíš tak činit podle pravidel a předpisů.

Alcuin: Je to tak jak říkáš, pane, můj králi. Neboť všechny důkazy se upínají k podporování výsledku. Ale je to tak obrovský les důvodů, že sotva by mohl v našem dialogu něco odhalit pouze v krátkosti.

Karel: Tak trošičku stáhni smyčku a vyber maličko vhodného, neboť mnohé královské pokladnice lze odemknout jedním klíčem.

Alcuin: Udělám pro to vše, co budu moci. Důkazem je opevnění, na základě kterého získá tvá kauza na důvěryhodnosti a vážnosti. Toto se děje dvěma způsoby. Buď na základě osob, nebo na základě činností, které s případem souvisejí. Domníváme se, že každá osoba má tyto atributy: jméno, vrozené vlastnosti a povahu, životní styl, štěstěnu, stavbu těla, emocionální stav, snahu něco vykonat s nějakými záměry a naposled racionální úmysly. Každý z těchto argumentů může přinést prospěch případu.

25. Karel: I když budeš hovořit pouze ve stručnosti, přece si velice přeji poslouchat.

Alcuin: Na základě jména se důkaz tvoří tímto způsobem. Kdybychom někoho nazvali Callidem, protože je ukvapený a unáhlený v úsudku. O tomto případu se píše v písmu svatém. Esau o svém bratrovi Jacobovi řekl: Správně zvete jeho jméno Jacob, je to subplantator: Už vícekrát mi podrazil nohy. Na základě vrozených vlastností, pohlaví, státní příslušnosti, rodné země, příbuzenstva a stáří se rozlišuje: mužské a ženské pohlaví, Řecká nebo cizí státní příslušnost: rodištěm je člověk Athéňan, či Říman. Rozlišuje se, zdali jsou předkové pokrevní příbuzní, či nikoliv. U stáří se rozlišuje chlapecký a dospívající věk, člověk středního věku a stařec. Na základě vrozených vlastností se musí brát v úvahu vlastnosti člověku prospěšné, či vady. U člověka nacházíme tyto opozice vlastností. Síla nebo slabost. Člověk je více, nebo méně vzrostlý. Krása stojí proti ošklivosti. Hbitost proti neohrabanosti. Bystrost brojí proti pomalosti mysli, pamětlivost proti zapomnětlivosti a lstivost proti otevřenosti. Podle životního stylu se lidé odlišují mnohými způsoby, na základě toho, jakým způsobem, u koho a jakými lidmi je vychován. Je důležité sledovat, jakého má učitele a s kým žije. Pozorujeme, jaký je jeho smysl života a jakými domácími zvyky se řídí. Na základě štěstěny často vyvstávají tyto argumenty. Zdali je, byl, nebo bude člověk svobodný, či otrok. Zdali je bohatý, či chudý, slavný nebo obyčejný, šťastný nebo nešťastný, soukromý občan, či úředník. Zkoumáme všechny tyto věci, o kterých soudíme, že jsou atributy štěstí. Tělesný stav se odráží v nějaké konečné a neměnné dokonalosti mysli nebo těla. V této kategorii se nachází ctnost a moudrost, které

jsou vzájemně v protikladu. Samotný trestný čin a stanovená příčina naučí, zda něco také ukáže na místo podezření. Především je důležité, zvážit emocionální stav a některé prvky, které přináší. Prvky jako lásku, hněv, mrzutost, či znechucení. Síla těchto pocitů je nám dobře známá a je snadné pochopit, jaké věci každý z nich způsobují. A vzhledem k tomu, mravní stav znamená vytrvalý a usilovný sklon k něčemu, co je ještě umocněno zaujetím a požitkem z toho. Z toho plyne, že tato vlastnost přivádí k objevení těch argumentů, které vyžaduje samotné téma sporu. Taktéž z různých argumentů vyplývají různé racionální určení, neboť tento účel bytí je jeho vědomý záměr, něco udělat, nebo naopak neudělat. Věc, která se stala a následující řeči budou posuzovány na základě třech časových rovin. Co se stalo, nebo co se jemu přihodilo, nebo co řekl, a co se děje a co se jemu děje. Co se říká, nebo co se má stát Co se má přihodit jemu, to má vyplynout z této řeči. Z těchto věcí musí být snadno patrné, jaké jsou důvody nedůvěry k případu, který se opírá pouze o domněnky.

26. Karel: Mají řeči žalobce a obhájce nějaká společná místa?

Alcuin: Tato místa výhod jsou zkoumána u obou.

Karel: Jakým způsobem?

Alcuin: Žalobce by měl diskreditovat život obviněného před trestnou činností a ukázat a zavrhnout jeho drzou povahu. Dále by měl odsoudit jeho zlé úmysly, nečestné zvyky, nebo kruté činy. Žalobce by měl také ukázat, jestli může, zdali byl již obžalovaný dříve souzen za podobný čin a jakým zlým dojmem působí. Rovněž by měl poukázat na jeho smělost, žádostivost a také na to, jak krutě se zachoval a jak je neobyčejné, aby takový člověk vykonal takový skutek. Jak dalece může ten, který argumentuje odvádět pozornost od vážnosti a cti, tak mnoho bude snížena účinnost obhajoby. Jestliže obžalovaný nemůže být očerněn nějakými staršími přestupky, musí soudci vyzvat k tomu, aby byl obžalovaný souzen za nové činy, nikoliv za ty staré, dřívější. Doposud bylo skryto, jaký byl obžalovaný dříve. Nyní se to však projevilo. A proto by na trestný čin nemělo být nahlíženo skrze jeho dřívější život, nýbrž by měl být odsuzován za ten nynější, kdy hanebnost spáchal.

Karel: Kdyby žalobce mohl použít všech těchto výpadů proti obviněnému, jaké prostředky jsou mu zanechány na obranu?

Alcuin:Obhájci zůstává přiměřené místo k obraně. Často se totiž děje, jeden jediný obranný štít odpuzuje celou salvu ničivých šípů. Nejdříve by měl obžalovaný prokázat, tedy pokud to lze prokázat, že jeho život byl nejčestnější a přínosný pro stát, rodiče, příbuzné, přátelé a jeho činy byly více, než poctivé a udatné. A jestliže to má být vůbec uvedeno, je smutné, že jsou očerňovány tak dobré vlastnosti a skutky. Neboť tím by měl prokázat, že čin provedl ne kvůli chamtivosti, zlobě, ale spíše nešťastnou náhodou, nebo z nedbalosti, či na popud někoho jiného. A i kdyby snad byly dřívější dobré skutky nahrazovány malými a drobnými přečiny, tak nikdo nebude usilovat o státní převrat, nebo zvýšení oddanosti vůči rodičům, či důstojenství zvyků. A toto je nebezpečné dobrým mužům, aby někdo se zlými úmysly odvážil nařknout ty dobré. Kdyby se však v dřívějším životě našly nějaké hanebné činy, poté měl by naléhat, že se jich dopustil pouze na základě nerozváženosti, nouzi, nebo kvůli toho, že mu to poradila mládež. Měl by tvrdit, že se o něm říkaly falešné zprávy kvůli závidi některých, nebo lži druhých. Zlou pověst a špatný život nemůže zmírnit žádná řeč. Proto by se neměly vyhledávat staré skutky, a řeč by se měla týkat toho jednoho trestného činu, ze kterého byl člověk obviněn. Proto by měly být zatraceny staré skutky a měl by se projednávat pouze ten čin, který zbývá posoudit.

27. Karel:Řekl jsi, že důkazní materiály jsou odvozeny od osob nebo událostí. Protože jsi právě hovořil o těch věcech, které se týkají první kategorie, zbývá, abys pohovořil o těch, které se získávají z událostí. Nejprve však řekni, co jsou ony události v případě.

Alcuin:Tato událost je ten samý případ, jako ten, ve kterém je vedena pře mezi žalobcem a obhájcem. Je třeba vzít v úvahu tři věci, které jsou potřebné ke zkoumání důkazních možností. Nejdříve je třeba zkoumat to, co se odehrálo před trestným činem a poté sledovat to, co se odehrálo v průběhu trestného činu. Nakonec je třeba zjistit, co se stalo po zločinu. Dříve, než došlo k činu v hospodě, šli po cestě dva velice přátelsky naladěni. Společně se uchýlili do pohostinství a společně také povečeřeli. Skutečnosti týkající se trestného činu byly tyto: noc, sen a vražda. Poté, co se to stalo? Jeden zanechal společníka a odešel osamoceně, a ten měl ve svém držení zakrvácený meč. Je zde také čtvrtá úvaha, která souvisí s případem a to taková, že je buď zákon v jeho věci, nebo jsou jeho autoři a to, co se stalo musí být nazýváno jeho jménem. Je třeba pozorovat, co se stalo před trestným činem a najít jeho motiv. Zdali to bylo kvůli naději na zisk, nebo z nepřátelství, či ze strachu, nebo přítel chtěl, aby byla oběť zabita. Je důležité najít motiv, neboť zklamaní lidé

často nevěří, že by někdo chtěl zabít člověka. Nejdůležitější ve vedení vyšetřování je pozorovat místo, čas, příležitost, způsob a možnosti. To znamená, že se musíme ptát, na jakém místě, nebo v jakém čase. Rovněž se ptáme proč, nebo z jakého důvodu? Jaká byla příčina a důvod zabití člověka? Poté budou nalezeny nějaká znamení trestného činu, jako že krev označujeme jako znamení vraždy a útěk se považuje za znamení viny.

28. Karel: Připomněl jsi místa argumentace a důkazů, avšak samotná argumentace nemůže být jednotný proces, pro to, aby se mohlo soudit.

Alcuin: Nejsou jednotné, ale každý argument patří do míst, které jsme zmínili. To potvrzuje, že musí být pravděpodobné a nutné. Tyto věci se objeví skrze souhrn, výčet, nebo jednoduchý závěr, kdy souhrn jeví jako dilema - tedy jako jedna možnost ze dvou a to se děje tímto způsobem: Jestliže je člověk nečestný, proč ho bránit? Jestliže je člověk dobrý, proč ho obviňovat? Skrze tento výčet se přišlo na mnoho věcí, avšak pouze jedna se ukázala jako stěžejní. Často se pak říká: Tento obžalovaný musel zabít kvůli pomstě, ze strachu a kvůli touze po penězích, nebo na přání nějakého jeho přítele. A jestliže to není žádná věc z těchto, znamená to, že on není ten, kdo zabil. Neboť člověk nadarmo nezabije člověka. Z jednoduchého závěru vyplývá toto: Byl jsem daleko za mořem ve chvíli, kdy vy říkáte, že jsem měl vykonat tento čin. Nemohl jsem tedy jakkoliv způsobit, abych to udělal. Karel: Chápu, že tyto důkazy jsou velice důležité, ale přeci také vidím, že je důležité věnovat pozornost tomu, aby tento druh argumentace nemohl být vyvrácen.

Alcuin: Je tomu skutečně tak.

29. Karel: Tyto argumenty, o kterých jsi hovořil, jsou jistě důležité. Pověz však, jaké jsou ty, které označujeme za pravděpodobné.

Alcuin: Pravděpodobné důkazy jsou ty, které ukazují to, co se běžně stává. Například: Jestliže je matkou, pak svého miluje syna. Jestliže je lakomý, pak nectí přísahu.¹⁰⁶

Karel: Jsou pravděpodobné důkazy vždy považovány za pravdivé?

Alcuin: Některé argumenty jsou založeny na domněnce, jiné zase na podobnosti. Na domněnce je založen třeba tento příklad. Domníváme se, že pod zemí je peklo. Podobnostní se pak myslí ty, které vyplývají z protikladů a paralel.

¹⁰⁶ *Ius iurandum*. Být zavázán přísahou.

Karel: Jakým způsobem se projevují ty protikladné a paralelní?

Alcuin: Protikladné se projevují tímto způsobem: Kdyby těm, kteří nečestně ublížili, bylo odpuštěno, a těch, kteří to udělali nevědomky, by se neslušelo držet ve vážnosti. Z části je to tak, neboť stejně jako přístav bez místa pro lodě nemůže být bezpečný, stejně tak člověk bez dobré víry, nemůže být trvalý ke svým přátelům.

Karel: Ptám se tedy, zdali je všechna argumentace ukazována, pozorována a zdobena jen na základě těchto míst?

Alcuin: Jsou také argumentace, které jsou podávány pomocí indukce a dedukce. Ale toto přísluší více filosofům.

Karel: Vyprávěj mi o tom.

30. Alcuin: Indukce je ta část řeči, která skrze věci, které nelze zpochybnit zajistí, aby byl schválen náš návrh.

Karel: Zdá se být neuvěřitelné, že by se mohlo stát, aby ten, který je neochotný k jednání přistoupil na náš postoj.

Alcuin: Pozorně naslouchej následujícímu případu a uvěříš. Byl jednou jeden filosof, který kdysi vedl přís jistým Xenofonem a jeho ženou, které se jako první zeptal: Pověz mi ženo Xenofóna, kdyby tvá sousedka měla kvalitnější zlato, než-li máš ty, chtěla bys raději její zlato nebo své? Její. Co kdyby měla šaty a šperky cennější než ty tvé, chtěla bys její nebo své? Její jistě, odpověděla. A co kdyby měla lepšího manžela, než máš ty? Dala bys přednost jejímu manželi nebo svému? Xenofonova manželka se začervenala. Filosof se začal tázat Xenofona. Ptám se tě Xenofone, kdyby tvůj soused měl lepšího koně než ty, dal by si přednost jeho koni nebo svému? Jeho, odpověděl Xenofon. Co kdyby měl úrodnější půdu, než máš ty, kterou by si raději vlastnil? Nepochybně tu úrodnější odpověděl. Co kdyby měl lepší manželku než ty? Dal bys jí přednost? Na tuto otázku Xenofon neodpověděl. Filosof poté řekl: Protože jste oba nedovedli odpovědět na otázku, kterou jsem chtěl slyšet nejvíce, řeknu vám já sám, co každý z vás má na mysli. Ty, ženo, si přeješ mít toho nejlepšího manžela. A ty, Xenofone, toužíš ze všeho nejvíce po té nejvybranější manželce. A proto, pokud ty Xenofone nedokážeš učinit, aby ses stal tím nejlepším mužem na světě, a pokud tato žena nedokáže být nejdokonalejší manželkou, tak oba dva budete dále chtít toho dokonalejšího druhu. Xenofone, ty budeš chtít být

manželem ženy, která je dokonalejší, než dokonalost tvé současné ženy a ona si bude přát manžela dokonalejšího, než je tvá nynější dokonalost. A tak použitím nezpochybnitelných věcí, filosof nastolil závěr, který by byl dříve zpochybňován a učinil to skrze indukci. Kdyby někdo pokládal otázky odděleně, konečné tvrzení by nemuselo být přijato.

Karel: Onen filosof nebyl křesťan?

Alcuin: Nebyl křesťan, ale rétor.

Karel: A proč mu důvěřujeme?

Alcuin: Protože ten muž následoval principy svého umění.

Karel: A co dále? Budeme pokračovat v našich věcech?

Alcuin: Budeme se tedy věnovat tomu, čemu se chceš věnovat.

Karel: Jaké vlastnosti by měla mít indukce?

Alcuin: Měla by často připomínat ten závěr, který byl ustanovený jako hlavní kauza.

Karel: Je indukce explicitní, či implicitní?

Alcuin: Je třeba věnovat pozornost tomu, aby protivník nepoznal směřování prvního přiznání, ke které se nakonec zase vrátí. Neboť ten, který bypoznal, ten by pak mlčením, či odmítáním mohl znemožnit další postup dotazování.

Karel: A co kdyby zamítal?

Alcuin: Pak se musí ukázat podobnost těch věcí, které byly dříve zpochybněny.

Karel: A co kdyby mlčel?

Alcuin: Tehdy se musí vyloudit nějaké reakce. Nebo také proto, protože mlčení znamená souhlas, lze pokládat mlčení za doznání. Má to stejnou váhu, jako by se přiznal.

31. Karel: Jakým způsobem by měla být debata vedena, pokud je posílena důkazy?

Alcuin: Rozlišujeme čtyři části: propositio, adprobatio, adsumptio, conclusio.

Karel: Přál bych si, aby byla tato tvrzení ujasněna příklady vždy, kdykoliv to bude možné.

Alcuin: Propositio znamená, že veškeré dobře řízené věci jsou usměrňovány spíše vědomým plánem, nežli pouhou náhodou. Adprobatio nastává, když je domov (královský

dvůr) vedený plánováním a prozíravostí a je veden po všech směrech mnohem lépe, nežli dvůr zanechaný napospas náhodě.

Adsumptio znamená: Na světě není nic dobře řízeno. Tyto příklady to jen potvrzují. Východ a západ nebeských těles, růst a zrání pozemských plodin, střídání ročních období a dnů jsou řízeny v úžasném pořádku a jsou omezeny na stanovený cyklus změn. A to všechno jsou důkazy toho, že je vesmír řízen s velikou moudrostí. Konečně je závěr odhalený a měl by být vyložen takto: Jelikož tyto věci, které jsou vsutku dobře řízeny, jsou podřízeny spíše nějakým řízením, nežli náhodou, a neboť nic není tak dobře řízeno jako vesmír, je jasné, že je řízený nějakým plánem. Tento argument se staví proti těm, kteří by říkali, že by vesmír nebyl řízen plánem, ale náhodou.

Karel: Může být něco hloupější než víra v toto tvrzení?

Alcuin: Jen hlupák věří hloupostem. Mělo by mu být odpovězeno po vzoru krále Šalamouna tak, aby sám sebe nepokládal za příliš moudrého.

32. Karel: Uvážíš-li učiteli, že mezi částí řeči bylo jmenováno také vyvrácení, ale vyslechl jsem natolik bohatou analýzu, až se zdá, že oponentovi nezbývá žádné místo, ani způsoby, kterými by mohl podrýt skutečnosti podpořené argumenty.

Alcuin: Zbývá mu tedy místo protiargumentace, ale nemusíme o tom příliš uvažovat, neboť téměř každý případ má v sobě místa vhodná k posílení, ale zároveň také místa pro napomínání.

Karel: Jsem velice napjatý, co mi o tom chceš říci.

Alcuin: Pohovořím o tom, ale pouze ve stručnosti. Vyvrácení nastává, když je skrze argumentace důkaz protivníka potlačen nebo zmařen. Toto vychází z té samé oblasti jako důkaz, neboť bývá obvykle pravda, že jakýkoliv závěr může být podpořen odtud, odkud může být vyvrácen. Stává se tak předmětem vyvrácení, kdyby byl důkaz pokládán za podvržený nebo falešný. Tak je tomu i v tomto případě: Nemůže být moudrý ten, který by ignoroval bohatství. Mnoho moudrých ignorovalo bohatství. Je jasné, že naši oponenti nemohou říct nic víc, nežli toto: K věci soudcové, protože jsem měl spolehlivý a silný argument, hovořil jsem pouze krátce. Je to jednoduché: Kdyby ho to nenapadlo, tak by to neudělal. Materiál, který sahá do daleké minulosti a začíná dříve, než je nutné. Kdyby

Scipio neprovdal svou dceru Corneliu za Tiberia G., tak by k onomu spiknutí synů tohoto párů vůči lidu nedošlo. A proto by tato zla měla být připsána Scipionovi. Může také dojít k rozhořčení těch, kteří poslouchají a jsou raněny jejich city. Je to jako by si žaloval žebráka za lásku k bohatství nebo nepřátelství. Je to jako by se postavilo do cesty tvého případu. Jako když chválíš sílu a odvahu nepřítele ve snaze povzbudit své vojáky. *Complexio* navíc oslabíš tak, že jej dokážeš obrátit tímto způsobem: Pokud se zdá být vyděšený, neměl by být obžalován, protože je mravní a počestný. Pokud ve skutečnosti nevypadá vyděšeně, tak ví, že je nevinný a proto by neměl být obžalován. Ať už říkáš, že je obviněný vyděšený, či nikoliv, tedy že nevěříš, aby byl obžalován, závěr je prokázán. Toto dilema může být napadeno: Zdá-li se obviněný být vyděšený, tak jeho strach potvrzuje jeho vinu, a proto by měl být stíhán. Pokud se však nezdá být vyděšený, pak není čestný a mravní a měl by být stíhán. Stejně tak může být výčet vyvrácen, kdyby nebyl pořádný, jako v tomto případě: Jelikož máš koně, musel si ho buďto koupit, nabýt ho dědictvím, nebo jsi ho musel dostat darem. Pokud si jej nezískal jednou z těchto věcí, musel jsi ho ukrást. Tato argumentace může být vyvrácena, pokud by se řeklo, že kůň byl odcizen nepřítelem. Těmito a dalšími mnoha způsoby mohou být argumentace oslabovány a mluvčí je všechny musí brát v úvahu s mnohem větší svědomitostí, než tu, kterou mi stručnost, se kterou jsem je vysvětloval, dovolila.

33. Karel: Teď již zbývá, abys pohovořil něco o závěru, který jsi jmenoval jako poslední ze šesti částí řeči.

Alcuin: *Conclusio* je závěr a vyřešení celého případu.

Karel: Kolik má částí a jaké jsou jeho funkce?

Alcuin: Závěr má tři části: *enumeratio*¹⁰⁷, *indignatio*¹⁰⁸, *conquestio*¹⁰⁹.

Karel: Co je to shrnutí, když hovoříme o závěru?

Alcuin: Shrnutí je právě ta část závěru, která usiluje o jednotné shromáždění všech dříve probraných věcí do jednoho místa. Usiluje o to, představit je najednou tak, aby na ně bylo pamatováno. Zde je příklad: Co chcete ještě vědět více, ó soudcové, když jsem vám řekl to a to, a ujasnil vám to a ono?

¹⁰⁷ Shrnující funkce

¹⁰⁸ Funkce, která má vzbudit rozhořčení

¹⁰⁹ Funkce, která vybízí k hlasitému bědování a lamentaci

Karel: Co by mohlo způsobit rozhořčení?

Alcuin: Rozhořčení může způsobit nenávist vůči oponentovi a nelibost k jeho případu.

Karel: Nejvíce by mě zajímalo, jakým způsobem se toho dá dosáhnout.

Alcuin: Co se toho týče, tak je mnoho takových pravidel. Kdybychom předvedli subjekt, který protivník brání, jako hanebný v očích nesmrtelných bohů, nejmoudřejších lidí, senátu a obyvatelstva, a také kdybychom ukázali, že další jiné činy oponenta jsou kruté, nepoctivé, ubohé, neupřímné a nestoudné. Kdybychom označili jeho minulý život a zvyky za nečestné a nemravné, musíme dále ukázat zlo, které by nastalo, kdyby nebyl potrestán. Dále je třeba zdůraznit, že shovívavost by neměla být brána na úmyslné či neobvyklé činy. Rovněž poukazujeme na oponentovu pýchu a nestoudnost a musíme přinutit soudce, aby zločin posoudil ve vztahu k sobě samému a svým blízkým. Mnozí netrpělivě očekávají, jak bude o tomto rozhodnuto, aby se podle toho dalo odhadnout, jak by se postupovalo proti nim, kdyby se rozhodli vykonat stejný čin. Dále se radí poukázat na to, jak moc jsme pohoršení, když takový nevyslovitelný, krvelačný, zvrácený a tyranský zločin zůstává nepotrestán a že je takový skutek v rozporu se vším zákonem, nepomstěn. Dále je důležité, abychom tyto činy nazývali krutými, jsou-li spáchány vůči těm, kteří nemohou ranit ostatní, nebo se nemohou bránit. Do této kategorie spadají zločiny spáchané na dětech, ženách, starých lidech a invalidech. Podobně ohavné jsou zločiny vůči cizincům, hostům, sousedům a přátelům. Dále je dobré, aby soudce uviděl a sám si dokázal zločin představit tak, jako by mu byl sám přítomný. Dále kdyby se mohlo ukázat, že čin byl spáchán tím, od kterého se to nejméně očekávalo a tím samým, který by mohl tomu druhému zabránit v konání. Těmito a mnoha dalšími způsoby bychom měli probudit nevoli vůči nepříteli a nelibost vůči jeho subjektu. Je třeba to provést tak, jak nám to subjekt, místo, čas a člověk umožní.

34. Karel: Již dobře rozumím tomu, jakým způsobem mohou takovéto výroky způsobit znechucení mysli posluchačů.

Alcuin: Tak jak jsem již řekl, pomocí těchto argumentů, které se nalézají při posuzování osob nebo událostí, které souvisí s případem, může docházet k zveličování, nebo k probouzení antipatií.

Karel: Máš bezpochyby pravdu, to jistě mohou. Ale nyní prosím vysvětlí, co je to *conquestio* a ukaž, jakými způsoby vzniká a jak jej vytvořit.

Alcuin: *Conquestio* je způsob řeči, který posluchače pohne k milosrdenství. V takovémto případě je nutné, abychom nejdříve dojali posluchačova ducha. Toho se dá dosáhnout mnoha způsoby. To spočívá v tom, že předvedeme, jaké výhody jsme ztratili, a jakými rány osudu jsme momentálně postiženi. Kupříkladu se smrtí syna ztrácíme lásku, naději, útěchu a mnoho dalších dobrých vlastností, které nám dítě poskytuje. Dále ukážeme, jak hanlivě a sprostě jedná náš protivník. Můžeme prohlásit: O soudcové, jak žalostné by to bylo pro vás, kdyby jste to viděli. Dále je dobré prohlásit toto: Zatímco jsem očekával štěstí, místo toho přišla pohroma. Dále smíme lamentovat nad všemi nepříznivými věcmi, které nás postihly a vyjádřit lítost nad tím, že naši přátelé, rodiče, synové, bratři, manželky, a naši milí od nás byli odtrženi. Dále ukážeme, jaká škoda nám byla způsobena našimi přáteli, otroky a kýmkoliv, komu se takovéto konání hodí. Mnohem více prospěje, když naše řeč bude vážná a důstojná a obrátí posluchače spíše k milosrdenství, než řeč ponížená a pokořená. Ale nyní, když známe první a nejdůležitější část řečnického umění, tedy *inventio*, přejdeme k dalším částem.

35. Karel: Přejdeme, ale nejdříve mi pověz, co obnáší sofistická¹¹⁰ výmluvnost?

Alcuin: Kdyby se mě zeptal někdo z tvé palácové školy, snad bych mu dokázal odpovědět.

Karel: Proč jinému odpovíš a mě ne? Cožpak nechceš, abych to poznal?

Alcuin: Nechci Vám tu možnost upřít, spíše vás chci šetřit a prokázat Vám čest.

Karel: Nevím, jaká čest je mi prokazována, když nechceš odpovídat na mé otázky.

Alcuin: Je mi tedy dovoleno se vás tázat?

Karel: Proč ne? Moudré tázání je především vyučování. A pokud se jeden ptá, druhý se tím učí. Tak jako tak plynou myšlenky obou z jednoho zdroje a tím je zřídlo moudrosti.

Alcuin: Pokračuji tedy. Nyní, pokud jeden z nás je tím, kdo klade otázky a ten druhý, kdo odpovídá, z toho vyplývá, že ty nejsi ten, kdo se ptá a já ten, kdo odpovídá.

Karel: Není to totéž.

¹¹⁰ Sofistika je obnáší vědomé použití sofismat, tzv. klamných argumentů uměle a mnohdy také řečnický zastřených. Sofisté hlásali relativnost pravdy i moc rétoriky dokázat nebo vyvrátit kterékoliv tvrzení.

Alcuin: Kdo jsi?

Karel: Jsem člověk.

Alcuin: Nyní už vidíš, jakým způsobem bys mě mohl zahnat do kouta?

Karel: Jak?

Alcuin: Kdybys připustil, že já nejsem tentýž co ty a já jsem člověk, znamenalo by to, že ty nejsi člověkem?

Karel: Znamenalo.

Alcuin: Kolik slabik má slovo člověk?

Karel: Slovo má dvě slabiky.

Alcuin: A ty jsi tedy pouze dvě slabiky?

Karel: V žádném případě, ale kam tím míříš?

Alcuin: Chci, abys poznal lstivost sofistiky a uviděl, jakým způsobem můžeš být přemožen.

Karel: Vidím a rozumím. Z dřívějších příkladů (kam si mě tím chtěl zavést) a došel jsem k tomu, že pokud bych řekl, že jsem člověk a člověk jsou pouze dvě slabiky, jsem nucen přiznat, že jsem ty dvě slabiky. Jsem překvapený, jak zručně a potají jsi mě přivedl k tomu, abych tě prvně přemohl a donutil tě přiznat, že nejsi člověk a poté jsi mě přelstil a přinutil mě tak říci, že já jsem dvě slabiky.

36. Vzpomínám si, učiteli, že po inventio, jsi umístil dispositio, díky kterému je řečník znalý toho, v jakém pořadí vést řeč. Jestliže by mělo uspořádání nějaká jiná pravidla, potom mi je prosím ukaž.

Alcuin: Tato část rétoriky nemá mnoho zvláštních pravidel, které by se nedaly nalézt v inventio, nebo elocutio. Neboť každá jedna část a slova v řeči, by měly být uspořádány a uhlazeny podle správného pořadí tak, aby byla zajištěna sláva a uznání řečníkovi. Když vše nemá svůj řád, poté se řeč rozděluje podle situace a dobrého úsudku. Uspořádání je pak řízeno podle současného úsudku a tak jak si to žádá nutnost a dekorum. A co se týče smyslu a uspořádání látky a rozvržení materiálu mezi konkrétní části řeči, to vše jsme již odhalili v naší diskuzi o vhodném nalezení látky.

37. Karel: Nyní nás stav naší rozmluvy přivádí k tomu, abychom pátrali po stylu, který má zaručit kauze veliké kouzlo a řečníkovi vážnost. Nyní se tak snadno neoprostíš od mých otázek, jako tomu bylo, když jsi odpovídal na mé otázky týkající se uspořádání řeči.

Alcuin: Nesnažím se ulehčit sobě, ale tobě můj pane a králi. Může se zdát, že odpovídám poněkud těžkopádně, ale přece ne s nevolí.

Karel: Nejdříve mi pověz, jak by mělo elocutio vypadat.

Alcuin: Je nutné, aby byl výrok výmluvný a otevřený.

Karel: Jakým způsobem ho učinit otevřeným?

Alcuin: Otevřený bude tehdy, pokud se vyhneš mnohoznačnosti a užiješ slova, která jsou známá a konkrétní. Dále se vyhneš přehnaným metaforám a nedopustíš přechýlení slov. Rovněž nesmí být užito hyperbatonu.¹¹¹

Karel: Jak se styl učiní výmluvným?

Alcuin: Výmluvný bude tehdy, jestliže dodržíš pravidla gramatiky a bude podpořen autoritou starých předků.

Karel: Jak může naše řeč nabýt takové vážnosti, jako tomu bylo u předků?

Alcuin: Knihy těch předků jsou čteny a jejich slova jsou dobře vštěpována do paměti. Pokud by někdo užil jejich stylu řeči, jistě by toužil hovořit velice kultivovaně a zdobně. Přece by však nebylo správné užívat zastaralá slova, která nemá naše řeč ve zvyku užívat. Těchto slov však smíme užívat. Musí tomu však být zřídka. A přece tím bude více ozdobena naše výmluvnost.

Karel: Bude naše výmluvnost krásnější, jestliže použijeme jednotlivých slov nebo jejich uspořádání?

Alcuin: Obojí je správné, neboť jak jednotlivá slova, tak i jejich uspořádání naši řeč jistě ozdobí.

Karel: Jestliže jsou známy oba aspekty, pohovoř prosím o obou.

Alcuin: Jsou dva druhy jednotlivých slov, které mohou zkrášlit řeč. Jeden druh jsou slova konkrétní a druhá slova přejatá. Dokonalosti je dosaženo užíváním konkrétních pojmů, kdy se vyhýbáme těm, které jsou nízké a zastaralé. Naopak vybíráme ty, které jsou vybrané a

¹¹¹ Neobvyklé pořadí slov.

jasné a zdánlivě oplývají úplností a shodou. Je dobrým zvykem užívat správná slova a dobře hovořit. V přechýlených slovech je zdobnost velice volná, což zapříčinila nemohoucnost a chudoba řeči. Později již lidé slavili zábavnost a žertovnost řeči. Neboť i šaty byly nejdříve vyrobeny jako ochrana proti mrazu. Až později se začaly užívat na ozdobu těla a ukazovaly postavení toho, kdo je nosí. Stejně tak i přenesená slova se užívala z důvodu potřeby a později jejich užívání narostlo z důvodu potěšení a zdobnosti. Neboť i sedláci říkají, že vinná réva pučí, sklizeň bují a setba se vlní. Konkrétní slovo by toto sotva dokázalo. Řeč se zdobí vždy slovem přeneseným. Přenesená slova vždy dodají věci na lesku. Tak jako se říká, že se moře ježí a vlny horce vřou. Někdy přenesením dojde k zestručnění, jako se říká, že kopí uteklo ruce. Konkrétní pojmy opravdu nemohly krátce přenést takovou informaci, že bylo kopí vrženo bez zamíření. Obecně je tedy největší výhodou přenesených významů to, že odhalují myšlenku.

Karel: Smí se odvozovat významy odkudkoliv?

Alcuin: V žádném případě, odvozovat se smí pouze z dokonalých věcí. Je nutné se vyhýbat veškeré nízkosti těch věcí, ke kterým táhne pozornost všech těch, kteří poslouchají. Jednou bylo řečeno: Smrtí Africána byla republika vykleštěna a říkalo se také "smetí kurie". Obojí je poznamenáno zkroucením podobnosti myšlenky. Metafora¹¹² by neměla být ani příliš velká, jak si věc žádá, jako „bouřlivý spor“. Zároveň by však neměla být příliš slabá, jako „vítr burácí, jako chrápající muž“. A dále k metafoře. Metonymie¹¹³ je krása, která ukazuje záměr autora, jako když místo „války“ mluvíme „Marsovi“¹¹⁴, či o „Ceres“¹¹⁵ namísto o „plodech“. To stejné vzniká tehdy, pokud jmenujeme ctnosti a neřesti, namísto osob, které je mají. Proto se říká: Do tohoto domu si marnotratnost vnutila svou cestu a lakota vstoupila. Synekdocha¹¹⁶ je taktéž nádherná figura a používáme ji tehdy, když označujeme celek jeho součástí nebo částí celku. A proto místo celého „domu“ můžeme mluvit o „střeše“, či namísto „moře“ (básn.) o moři (klasický výraz).

38. Karel: Jaké vlastnosti mají slova, která jsou spojována?

¹¹² Latinsky *translatio*, tzv. přenesení. Tropus, který vyjadřuje záměnu slov na základě jiné podobnosti.

¹¹³ Přenesení významu na základě vnitřní souvislosti.

¹¹⁴ Bůh zemědělství a války. Syn Iova a bohyně Iunony. Po Iovovi druhý nejvíce uctíváný bůh. Byl rovněž pokládán za otce římského národa. Martovým symbolem bylo kopí. Mars měl v Římě několik chrámů, např. chrám Marta Mstitele, Mars Ultor.

¹¹⁵ Římská bohyně úrody a setby. Dcera Saturna a Rheie.

¹¹⁶ Jde o rétorickou figuru, při níž je název celku použit pro označení části nebo naopak.

Alcuin: Uspořádání slov by mělo být přiměřené, uspořádané a kompaktní, aby nedocházelo k prodlevám samohlásek, jako „placida aura adest“. Rovněž souhlásky by si neměly překážet, jako je tomu u „multum ille luget“. Tak aby se poslední slabika předchozího slova neobjevila na počátku slova dalšího jako v „Prima Mater“. A taky aby předchozí slabika, vyslovená ve shodě s další, neprodukovala nevhodnosti jako v „numerus numquam intellexi“. Také bychom se měli vyhýbat používání prázdných slov. Tedy takových slov, která jsou užita ne k tomu, aby přispěla k dalšímu posunu subjektu, ale pouze propůjčují struktuře zdání zakončení. Nyní přejdeme k nejdůležitějšímu, neboť nám zbývá pohovořit o tom, co je základem moudrosti. Říkáme, že moudrost je základem všech věcí a tak je tomu také u výmluvnosti. Tak jako v životě, tak i v řeči, není nic chvályhodnějšího, než kdy vše konáš moudře. Proto by se měl řečník ze všeho nejvíce cvičit, aby dobře věděl, co je vhodné použít pro to, či ono. Neměl by používat stále stejné myšlenky a fráze. Stejný princip platí i u slov. Neměl by také používat stejná slova, pokud hovoříme o odlišném stupni štěstěny, postavení, vážnosti, věku. Jeho styl by měl být variabilní na základě úprav, které jsou způsobeny místem a dobou jeho proslovu, či vůči publiku, jemuž čelí. V každé části řeči, v každé minutě svého života, by měl umožnit svému smyslu pro dekorum, aby jej vedl.

39. Karel: Co budeš hovořit o paměti, která je nejvznešenější částí řečnického umění?

Alcuin: Co jiného bych říkal, než že zopakuji slova Marca Tullia? Paměť je pokladnice všech věcí. Jestliže však nemůže být vycvičena, aby strážila naše myšlenky a úvahy, jestliže nemůže znát vše, potom i ty nejlepší vlastnosti řečníka vyjdou v niveč.

Karel: Jsou nějaké další zásady, díky kterým bychom ji mohli vylepšit nebo rozšířit?

Alcuin: Nemáme žádné jiné zásady, tedy kromě cvičení v memorování a užívání písma. To vše ještě podtrhává pilné studium. Měli bychom se vyvarovat opilství, které ze všeho nejvíce škodí učenému úsilí, vůbec neprospívá zdraví těla a porušuje celistvost mysli. Tyto zásady jsou vhodné pro ty, kteří je dokážou naplnit, neboť chápu, že tyto věci jsou těžké k pochopení a vyznačují se vzácnými slovy, které označujeme jako termíny.

Alcuin: Termíny jsou náročné a užitečné.

40. Karel: Pořadí mých otázek si žádá, aby se tvé další odpovědi týkaly přednesu, který, jak si vzpomínám učiteli, by měl být, jak bylo zmíněno na počátku našeho rozhovoru, pátým útvarem umění rétoriky.

Alcuin: Přednes spočívá ve znamenitém výběru slov, v uzpůsobení hlasu podle významu a tkví ve správném ovládnutí těla. Tato schopnost vyniká nejvíce nad všemi ostatními výbornými vlastnostmi řečníka. Podle Tullia však může i řeč postrádat určitou zručnost a obratnost dosáhnout jakési úrovně na základě řečnickova výborného přednesu. I zcela dokonalá řeč může být terčem posměchu, pokud nebude správně přednesena. Snad nemáte opačný názor můj pane a králi.

Karel: Mám stejný pohled na věc, ale chtěl bych, abys mi vyložil, jakých zásad je třeba se držet a jakých chyb se vyvarovat v rámci přednesu.

Alcuin: Nejdříve musí řečník podstoupit cvičení navržená tak, aby jej naučila řídit jeho hlas, dech, a jak ovládat tělo a jazyk. Tyto vlastnosti jsou nabyté ani ne tak uměním řečnickým, jako spíše pečlivým cvičením a prací. Dále by měly být napraveny veškeré vady řeči. Slova by neměla být vyslovována během nádechu a výdechu, nebo za skřípění hrdla, ani by neměla na prázdno znít v ústech. Neměly by skřípáním zubů vyznít tvrdě, ani by neměly být vyslovena volnými a otevřenými rty. Raději ať jsou vyslovena mírně, jednotně, hladce a srozumitelně. Ať jsou vyslovena tak, aby všechna písmena správně vyzněla, a každé slovo má správný přízvuk. Způsob přednesu by měl být utvořen ve shodě s povahou místa, kde se přednáší, s materiálem který je řečníkovi dostupný, se zúčastněnými osobami, s osobou řečníka a ve shodě s konkrétní situací. Některé věci by se měly vyprávět jednoduše, jiné musí být vykládány s vážností. Další věci by zase měly být přednášeny s rozhořčením, či lítostně, tak aby se hlas scházel s povahou řeči. Tyto zásady tě povedou vstříc k výjimečnému přednesu a jsou to ty, které dodají věhlas a věrohodnost tvému případu.

41. Karel: Co znamená, že je třeba věnovat pozornost postavení těla, jak jsi zmínil dříve?

Alcuin: Řekl jsem to, protože je nutné pozorovat, jestli je tvář řečníka přirozená, zdali nejsou rty pokřivené a ústa nejsou příliš hluboce otevřená. Tvář by neměl směřovat do výšky, ale ani oči by neměly být sklopené k zemi. Krk by neměl být skrčený na bok a obočí by nemělo být pozdvižené, ani snižené. Těmto věcem by měla být připsána největší důležitost, protože nemůže člověka těšit nic, co není slušivé. Sám Marcus Tullius prohlásil, že podstata umění spočívá v tom, že konáš to, co se sluší. Tudíž olizování, či kousání rtů je

nevhodné i tehdy, formují-li se zrovna slova. Řeč je tak spíše funkcí celých úst, nežli pouhých rtů.

42. Karel: Ctihodný učiteli, přiznávám, že se mi tyto požadavky na první pohled jeví jako velice příjemné, spravedlivé a rozumné. Ale jak vidím a rozumím, souhlasím s tím, že předpokládají neustálý cvik a denní průpravu, a že je nemožné je perfektně ovládnout bez neutuchajícího myšlení a důkladného studia. Myslím si však, že bez takovýchto věcí, je každý obor nehodný pozornosti.

Alcuin: Je to přesně tak, jak říkáš můj pane a králi. Neboť pravidelné cvičení mnohdy převyší přirozené nadání a procvičování tak předčí mnohá nařízení učitelů. Díky cvičení inventio, dispositio, elocutio, memoria, a pronuntiatio prudce zesílí a nabudou na přesvědčivosti. Tyto návyky jsou téměř úplnou náhražkou přirozeného nadání. Dobře zažití návyky v každém umění plodí sebedůvěru a spolehlivost. Bez těchto vlastností by veškerá umění byla k ničemu. Proč tedy svěřovat zbraně těm, kteří jsou plní strachu? Ať mladí milují chválu, ať sami poznají, že vyslyšení mnoha těch, kteří jim naslouchají, je jejich velikým úspěchem. Přehnaná ctižádost však může být chybou sama o sobě. Často je také příčinou pro vykonání čestného činu. Ať se takto vyučuje od útlého mládí, aby mladým neděsil strach z řečnění před mnoha lidmi. Naším záměrem je ochránit je před strachem, a aby jejich řeč nebyla přehnaně pokorný a skromná. Jakmile se člověk naučí veškerým dovednostem řečníka, nebude mu chybět síla mysli a jistota v hlase.

43. Karel: Na základě toho, co jsi mi nyní vyložil, se mi zdá, že teorii řečnictví, cvičení hlasu a přednesu by se dotyční měli věnovat již od svých dětských let, pokud mají dosáhnout uznání, že si zaslouží, věnovat se civilním a světským záležitostem. Jistota v hlase, bohatá slovní zásoba a tělo naučeno správně reagovat těmito cvičeními by se staly navyklymi vlastnostmi mladých a později by se nebáli dělat na veřejnosti to, co rutinně dělali v soukromí.

Alcuin: Správně jsi mě pochopil a dokonale na to navázal. Neboť tak jako se voják cvičí v kasárnách, tak i řečník se musí doma cvičit, aby se nebál mezi mnohými předvést to, co se sám naučil.

Karel: Nyní chápu, jak je důležité, aby domácí cvičení ukázala, čeho se vystříhat, a poukázat na to, jakým směrem se může ubírat život na veřejnosti. Ten, který by toužil hovořit vznešeně s cizinci, by neměl používat nedůstojných slov ani mezi svými. Tak jak je nezbytná ve všech životních konáních, tak i v debatě je nejdůležitější morálka, neboť řeč zcela odhalí charakter člověka. Tedy pokud o tomto nerozmýšlíš jinak učiteli.

Alcuin: Nic jiného se mi nezdá přípustnější v této věci. V běžném rozhovoru by mělo být zvykem, aby slova byla vytříbená, seriózní, jasná a jednoduchá. Měla by být vyslovována nepokřivenými ústy, s klidným výrazem ve tváři a bez nepatřičných úšklebků, či příliš hlasitě. Neboť dobrý způsob mluvy je stejný jako chůze – je třeba našlapovat mírně, bez skoků a prodlev, aby se všechno třeptilo pod ukázněností mírné kontroly. Ukázněnost je vskutku jednou ze čtyř ctností, ze které jako z kořenů raší všelijaké další ctnosti, mezi které patří vznešenost mysli, mravní život, celistvost osobnosti a kvalita disciplíny.

Karel: Chápu, že toto filosofické rčení by mělo být důležité nejen pro naše obecné chování, ale také pro naši řeč.

Alcuin: Jaképak rčení máš na mysli?

Karel: Ničeho příliš.

Alcuin: Toto rčení se opravdu vztahuje na všechny tyto věci, neboť veškeré konání, které není umírněno, je chybné. Ctnosti jsou tedy umístěny do středu. Pokud by sis to vyložene přál, mohl bych o nich vypovědět více, za předpokladu, že by se náš rozhovor neubíral ke konci, a kdyby se to pro tebe nezdálo nadmíru zbytečné, neboť ty již znáš a ovládáš způsoby, jak se správně chovat.

44. Karel: A přece, nežli ti dovolím odložit své pero učiteli, měl bys mi vysvětlit jména a smysl oněch čtyř ctností, o kterých jsi říkal, že jsou kořeny jiných ctností. Před chvílí jsme se shodli, že je pro řečníka nutné, aby se pravidelně cvičil v přednesu. Čemu je třeba věnovat větší úsilí v řečnění, nežli vyniknout ctností? Vždyť každá z obou věcí, může našemu čtení a psaní přinést nejvyšší možný prospěch?

Alcuin: Tak jak říkáte můj pane a Králi. Jedná se o velikou výhodu. Jsem nyní postavený před rozhodnutí. Stručnost vyžaduje několik krátkých poznámek a toto složité téma si jich žádá mnoho.

Karel: Pokus se to tedy zestručnit, neboť příliš mnoho slov zapříčiňuje únavu a příliš málo zase nevědomost.

Alcuin: Zaprvé si všimněme, že jisté věci jsou natolik význačné a vznešené, že by měly být vyhledávány, milovány a následovány. A to nikoliv kvůli nějakým výhodám, jichž můžeme ve výsledku nabýt, ale spíše kvůli samotné znamenitosti oněch věcí.

Karel: Ze všeho nejvíce chci vědět, které věci to jsou.

Alcuin: Je to ctnost, moudrost, pravda a láska k dobru.

Karel: Cožpak tyto věci neoslavuje také křesťanská víra?

Alcuin: Ano, křesťanství je oslavuje a ctí.

Karel: Jak k nim přistupují filosofové?

Alcuin: Filozofové si je uvědomovali v podstatě lidské přirozenosti a pěstovali je s největším úsilím.

Karel: Čím se tedy tak liší filosofové od křesťanů?

Alcuin: Odlišují se ve víře a křtu.

Karel: Následuj tedy filosofický výklad těchto ctností a vylož, co je ctnost sama o sobě.

Alcuin: Ctnost je dokonalost mysli, důstojná povaha, rozumný život a poctivé návyky.

Karel: Kolik má tato ctnost částí?

Alcuin: Ctnost se skládá ze čtyř částí. Je to prozíravost, spravedlnost, odvaha a umírněnost.

45. Karel: Co je to prozíravost?

Alcuin: Je to znalost věcí a jejich podstaty.

Karel: A kolik má tato částí?

Alcuin: Tři: paměť, inteligenci a předvídavost.

Karel: Vylož mi prosím tyto termíny.

Alcuin: Paměť je schopnost mysli, která si vybaví ty věci, které se staly. Inteligence zase poznává a vnímá věci, které jsou. Předvídavost je schopnost představit si ty věci, které nastanou.

Karel:Nyní vysvětlí pojem spravedlnosti.

Alcuin: Spravedlnost je schopnost mysli vykonávat věci tak, jak je to záslužné: uctívat božství, zákony lidskosti a chovat se důstojně po celý život.

Karel: Nyní mi vylož další části.

Alcuin: Další část vychází ze zákonů přírody a částečně také z těch přijatých na základě jejich užívání.

Karel: Jakým způsobem fungují přírodní zákony?

Alcuin:Síla přírody nám vštěpuje tyto zásady spravedlnosti, jako zbožnost, vděk, vážnost, právní nároky, úctu a pravdomluvnost.

Karel: Mohl bys vysvětlit tyto pojmy jeden po druhém?

Alcuin:Zbožnost dává lidem důvod uctívat a oslavovat jakoukoliv svatou bytost, kterou nazývají božskou a vykonávat pro ni obřady. Vděk je smysl pro povinnost, kterou máme vůči těm, kteří jsou s námi pokrevně spojeni, nebo vůči těm, kteří poskytli naší vlasti velkou službu.Vděk je připomínka našeho přátelství a našich povinností vůči druhému a také naše přání se mu za to odvděčit. Odplata je naší obranou, či odvetou vůči násilí, újmě, či čemukoliv, co by nám mohlo ublížit. Úcta je váženost a uctívání lidí, jež jsou vyznamenáni určitou známkou výjimečnosti. Pravdomluvnost je předpoklad toho, kdy jsou věci ukazovány tak, jak jsou.Tak jaké byly nebo jaké budou.

Karel: Jakým způsobem je spravedlivost autoritou přijatých zvyklostí?

Alcuin: Spravedlivost je obvykle zaručena těmito věcmi: smlouvou, rovností posouzení, soudním rozhodnutím nebo zákonem.

Karel:Chci vědět více o těchto věcech.

Alcuin:Smlouva je dohoda mezi některými. Rovnost způsobuje stejná práva mezi všemi. Soudní rozhodnutí je soubor názorů vyslovených jedním mužem, nebo několika věhlasnými muži. Zákon je soupis práv, předepsaných všem lidem. Zákon určuje, čemu se mají mít na pozoru, nebo co mají dodržovat.

46. Karel:Nyní si přeji, aby si pohovořil o odvaze a vybral její atributy.

Alcuin: Odvaha je schopnost odolávat velkým nebezpečím a útrapám s odhodlaným duchem. Její části jsou velkomyslnost, sebejistota, trpělivost a houževnatost.

Karel: Popiš jejich vlastnosti.

Alcuin: Velkomyslnost je schopnost představit si a uskutečnit veliké věci s živým duchem a štědrými a vznešenými úmysly. Sebedůvěra je dovednost mysli neochvějně věřit v sebe sama, během konání počinů velké důležitosti a závažnosti. Trpělivost je moc snadno přestát dlouhé, tvrdé a bolestné zkoušky, za účelem dosažení cti. Houževnatost je nadání, které nás neochvějně drží na cestě, kterou jsme si určili na základě našeho nejlepšího úsudku.

Karel: Nyní ti zbývá pohovořit o střidmosti, jež nás přiměla k této diskuzi. Očekávám také, že budeš hovořit o ctnostech, a že popíšeš jejich vlastnosti.

Alcuin: Střidmost může být vyložena jako pevná a umírněná vláda rozumu nad přáními a dalšími nezvladatelnými tužbami naší mysli. Její části jsou zdrženlivost, milosrdnost a umírněnost. Zdrženlivost je sklon umisťovat veškerá zla pod usměrnění a kontrolu rozumu. Milosrdnost je moc užitá shovívavým duchem, aby zadržoval nenávist a příkoří. Umírněnost je schopnost lásky k dobru, aby nás chránila po celý život a zachovala správný poměr mezi tělem a duší.

47. Karel: Sloužit dobru je velikou ctí v očích lidí a vznešeným skutkem v očích Boha. Pokud tito filosofové pěstovali ony ctnosti pouze proto, že taková činnost propůjčovala jejich životům velkou prestiž a čest, tak se divím, že my Křesťané bychom se měli odvracet od ctnostného života a spouštět se k tolika politováníhodným chybám, když nám je přislíbeno Ježíšem Kristem, kdo jest samotnou pravdou, že naše věrná a milující oddanost dobrému chování nám přinese odměnu věčné slávy.

Alcuin: Měli bychom nad tím spíše cítit lítost, nežli být užaslí, protože mnozí z nás, nedokážou uznat ctnostný život. Ať už ze strachu z trestu, nebo z naděje na odměnu.

Karel: S lítostí uznávám, že je mnoho takových. Přece tě žádám, abys jakkoliv krátce vysvětlil, jak by tyto výtečné ctnosti měly být chápány a respektovány v našem křesťanském náboženství.

Alcuin: Nezdá se ti snad, že moudrostí je obdařen ten, kdo zná Boha natolik, jak mu to umožňuje jeho lidská mysl a také ten, kdo se ho bojí a věří v jeho soud, který nastane?

Karel: Chápu a souhlasím, že nic není vznešenější, než tento druh prozíravosti. V knize Jobově je psáno: Hle, prozíravost člověka tkví v oddanosti. A co je tedy oddanost, jestliže ne uctívání Boha? Řecky se to nazývá theosebeia.

Alcuin: Rozumíš tomu zcela správně a pravdivě. Nyní však, co podle tvého názoru myslíme slovem spravedlnost, jestliže nemyslíme lásku k Bohu a pečlivé dodržování jeho přikázání?

Karel: Chápu to tak, že tomuto slovu nenáleží žádný jiný význam, který by byl správnější a důležitější, než tento.

Alcuin: Vidíš také, že odvážný musí být jen ten, který si podmaní starého ďábla a snáší zkoušky tohoto světa. Soudím, že není nic chvályhodnějšího, než vítězství v této věci.

Alcuin: Není střídmost vlastností toho, kdo vládne svému chťiči a kontroluje svou chamtivost a uklidňuje a umírňuje všechny vášně svojí duše?

Karel: Konání těchto věcí je pro všechny lidi důležité. Ptám se však, jakého cíle lze dosáhnout dodržováním těchto ctností?

Alcuin: Cílem je milovat boha a jeho bližní, myslíš si snad něco jiného?

Karel: Jistě že ne. Tak snadno se to poslouchá, avšak jak těžko se to koná.

Alcuin: Co může být snazší, než milovat tvary krásné zraku, sladkost chuti, zvuky libozvučné uchu, aroma vonné nozdrám, věci příjemné na dotek a všechny cti a štěstí života? Pro naši duši je snadné milovat věci, které zaniknou jako nehmotné stíny, a nemilovat Boha. Kdo je věčná krása a stálá sladkost a nekonečná rozkoš a trvalá vůně a neutuchající radost a přetrvávající čest a nehynoucí blaženost - zvláště když Písmo svaté vyžaduje pouze, abychom milovali Boha a pouze našeho Pána celým svým srdcem a celou svou duší, celou svou myslí, a abychom milovali bližního svého jako sami sebe. Neboť my máme jeho slib, který nezná klamu. Jho říká, mé břímě je lehké a sladké. Milovat věci tohoto světa je těžší, než milovat Krista. Neboť to, po čem duše na tomto světě touží, je štěstí a věčnost. A tyto věci nenalezne, neboť každá dobrá věc tam dole zmizí a opustí toho, kdo ji miluje a nebo je opuštěna tím, kdo ji miluje. Tím duše dojde svému řádu.

Karel: Co je řád duše?

Alcuin: Řád duše znamená, že bude milovat to nejvyšší a tím je Bůh. Bude vládnout tomu co je nižší. A tím je tělo. Svou láskou napojí a vypomůže blízkým, neboť duše očištěná a

osvobozená těmito láskami odletí od tohoto neklidného a bídneho života k věčnému míru a vstoupí do radostí Pána.

Karel: Vychvaluješ vsutku velikého a požehnaného člověka, učiteli.

Alcuin: Ať tě Bůh požehná a učiní blaženým, můj pane a králi a necht' zaručí, aby i ti špatní došli vrcholu nebeského království, hnáni dvojítyými křídly lásky a vedeni kočárem těch čtyř ctností, o kterých jsme hovořili před chvílí.

Karel: Dá-li Bůh, necht' se tak stane.

Alcuin: Tento náš rozhovor, který má počátek v proměnlivých způsobech občanských otázek, nachází svůj konec v mluvě o věcech trvalé podoby. Necht' tedy nikdo netvrdí, že jsme vedli tak dlouhý dialog zbytečně.

Karel: Kdo z těch, který by vyslyšel náš rozhovor, který z nich by hovořil zklamaně? Hledači výtečných světských zájmů, nebo ti, kteří hledají vyšší zájmy. Kdo by se odvážil říct, že jsme hovořili zbytečně? Přiznávám se, že mé otázky vedla láska k vědě a jsem ti opravdu vděčný, že jsi mé dotazování nezavrhoval. Tvá dobrá vůle v odpovídání si získává mé uznání a domnívám se, že toto prospěje všem vzdělaným, jestliže však při čtení nebudou blednout závisť.

ZÁVĚR

Hlavním záměrem této práce bylo vytvoření prvního českého překladu Alcuinova díla *Disputatio de rhetorica et de virtutibus sapientissimi regis karli et albini magistri*. Samotný autor spisu upozorňuje, že své dílo sepsal jazykem strohým a méně zdobným proto, aby ulehčil čtení svým potencionálním čtenářům. V této chvíli je třeba upozornit na to, že v případě zanechání sevřeného a složitě šroubovaného jazyka by způsobilo jistou nepohodlnost a mohlo by se zdát, že je text velmi strohý. Raději jsem tedy zvolil jazyk, který je vlastní současnému čtenáři a text následně stylisticky upravil. Stylistické úpravy však nemají žádný vliv na výpovědní hodnotu textu, jeho myšlenky a skutečnosti nezamlčují, ani je nikterak nezaměňují.

Výsledný český překlad byl doplněn o komentář, který blíže specifikuje jazykovědnou, rétorickou či historickou problematiku.

Sekundárním záměrem diplomové práce, bylo také vytvoření studie, věnující se charakterizaci karolinské renesance. S pojmem karolinské renesance úzce souvisí také chronologický vývoj jazyka od 1. stol. př. Kr. - 9. stol. n. l. Oddíl týkající se vývoje latinského jazyka je důležitý k celistvému pochopení jazykové reformy, která byla jedním z klíčových témat karolinské reformační činnosti. Nejdříve bylo třeba znázornit jednotlivá vývojová stadia latinského jazyka, jako klasická latina, křesťanská latina, vulgární latina atd. Tyto stadia jazykového vývoje byla stručně charakterizována a na základě dobových pramenů byly demonstrovány základní jazykové jevy charakteristické pro to, či ono období.

Tato práce se záměrně vyhýbá historickým faktům a nenabízí tak kritické hodnocení karolinské renesance pohledem historika.

Největší přínos této diplomové práce spočívá v novém českém překladu spisu *Disputatio de rhetorica et de virtutibus sapientissimi regis karli et albini magistri*, který je upraven pro potřeby současného poučeného čtenáře se zájmem o kulturní historii.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Prameny a edice

- FIRCHOW, E. S.; EDWIN, H. Z.: *Vita Karoli Magni / The Life of Charlemagne*. Saarbrücken: AQ-Verlag, 1985.
- HOWELL, W. S.: *The rhetoric of Alcuin & Charlemagne. A translation, with an introduction, the Latin text, and notes*. New York : Russell & Russell, 1965.

Překlady

- EINHARDUS: *Vita Caroli Magni*. In: DANIŠ, P.: *Život a doba Karla Velikého*. Praha: Set Out, 1999.

Sekundární literatura

- BRAQUE, R. *Evropa, římská cesta*. Praha: Pedagogická fakulta UK, 1995.
- CONTE, G. B.: *Dějiny římské literatury*. Praha: Koniasch Latin Press, 2003.
- CURTIUS, E. R.: *Evropská literatura a latinský středověk*. Praha: Triáda, 1998.
- DAHLHEIM, W. *U kolébky Evropy. Odkaz antického Říma*. Praha: Vyšehrad, 2006.
- DAWSON, Ch. *Zrození Evropy Úvod do dějin evropské jednoty*. Praha: Vyšehrad, 1994.
- HÄGERMANN, D.: *Karel Veliký, Vládce západu*. Praha: Prostor, 2002.
- HEER, F. *Evropské duchovní dějiny*. Vyšehrad: Praha 2000.
- KRAUS, J.: *Rétorika v evropské kultuře*. Praha: Academia, 1998.
- KYSUČAN, L.: *Antické tradice v barokní latinské literatuře českých zemí*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2011.
- KYSUČAN, L.: *Latina pro studenty doktorského studia*. [online] ©2013 [cit. 2014 – 04 – 07] Dostupné z: <http://dspff.upol.cz/events/event/cizi-jazyk-dsp-latina-tutorial/>
- KUTAKOVA, E., VIDMANOVA, A.: *Slovník latinských spisovatelů*. Praha: Leda, 2004
- LANGOSCH, K. *Lateinisches Mittelalter*. Darmstadt: WB 1988.
- LE GOFF, J.: *Kultura středověké Evropy*. Praha: Vyšehrad, 2005.
- LORENZ, F., SLEE, J., M.: *The life of Alcuin*. London: T. Hurst, St. Paul's Church-yard, 1837.
- McKITTERICK, R.: *Carolingian Culture: Emulation and Innovation*. Cambridge: Cambridge University Press, 1994.
- NECHUTOVÁ, J.: *Středověká latina*. Brno: Masarykova univerzita, 1995.

NECHUTOVÁ, J, HEJNIC, J.: *Úvod do studia středověké latiny*. Brno: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, 1974.

PALMER, L.R. *The Latin Language*. Bristol: Bristol Classical Press, 1954.

REYNOLDS, L.D; MARSHLL, P.K. *Texts and Transmission: A Survey of the Latin Classics*. Oxford: Clarendon Press, 1983.

RICHE,P,VERGER, J.: *Učitelé a žáci ve středověku*. Praha: Vyšehrad, 2001.